

DE ZELFMOORD VAN DE VERZEKERDE EN ZIJN BETEKENIS VOOR DE LEVENSVERZEKERING.

Rechtsvergelijkende studie.

P. Depuydt

Met dank aan de bibliotheekdienst van de ABB te Leuven, die mij bereidwillig een belangrijk aantal boeken ter beschikking stelde.

«Tous les hommes sont accoquinez à leur estre misérable, Qu'il n'est si rude condition qu'ils n'acceptent, pour s'y conserver.»

Montaigne.

INHOUD

INLEIDING.

HOOFDSTUK 1. LEVENSVERZEKERING EN VERZEKERINGS- CONTRACT.

HOOFDSTUK 2. ZELFMOORD EN LEVENSVERZEKERING.

- § 1. Korte historiek in verband met de zelfmoord in het Westen.
- § 2. Oorzaken van de zelfmoord.
 - A. De sociologische opvatting.
 - B. De psychiatrische opvatting.
 - C. De psychologische opvatting.
 - D. Besluit.
- § 3. Het begrip 'zelfmoord'.

HOOFDSTUK 3. HET BELGISCHE RECHT.

- § 1. Totstandkoming van art. 41 al. 4.
- § 2. Begrip 'zelfmoord' — Toepassingsgebied van art. 41 al. 4.
- § 3. De verzekeraar dekt niet de dood van de verzekerde, tengevolge van een opzettelijke en bewuste zelfmoord.
- § 4. De verzekeraar dekt wel de zelfmoord van de verzekerde die niet vrijwillig is gepleegd.
- § 5. De bewijsregeling.
 - A. De begunstigde moet het feit van het overlijden bewijzen.
 - B. De verzekeraar moet het feit van de zelfmoord bewijzen.
 - C. De begunstigde moet het onvrijwillig karakter van de zelfmoord bewijzen.
 - D. Quid ingeval van twijfel nopens het opzettelijk of onopzettelijk karakter van de zelfmoord?
 - E. Relativering van de geschetste bewijsregeling.
- § 6. De clause van uitgestelde onbetwistbaarheid.
- § 7. Sanctie.
- § 8. Voorstellen tot wijziging.

HOOFDSTUK 4. HET FRANSE RECHT.

- § 1. Begrip 'zelfmoord' — Toepassingsgebied van art. 62.
- § 2. Uitsluiting van de bewuste zelfmoord.
- § 3. Geen uitsluiting van de onbewuste zelfmoord.
- § 4. De bewijsregeling.
- § 5. De clause van uitgestelde onbetwistbaarheid.
- § 6. Gevolgen van de zelfmoord.

HOOFDSTUK 5. HET NEDERLANDSE RECHT.

- § 1. Begrip 'zelfmoord' — Toepassingsgebied.
- § 2. Bewijslast.
- § 3. De clause van onbetwistbaarheid.

HOOFDSTUK 6. HET DUITSE RECHT.

- § 1. Begrip 'zelfmoord'.
- § 2. De verzekeraarbaarheid van de vrijwillige zelfmoord.
- § 3. De onvrijwillige zelfmoord.
- § 4. De bewijslast.
- § 5. De clause van onbetwistbaarheid.
- § 6. Besluit.

HOOFDSTUK 7. HET ITALIAANSE RECHT.

- § 1. Begrip 'zelfmoord'.
- § 2. De verzekeraarbaarheid van de zelfmoord.
- § 3. De clause van onbetwistbaarheid.

HOOFDSTUK 8. HET ZWITSERSE RECHT.

- § 1. Begrip 'zelfmoord'.
- § 2. De verzekeraarbaarheid van de opzettelijke zelfmoord.
- § 3. De verzekeraarbaarheid van de pathologische zelfmoord.
- § 4. De bewijsregeling.
- § 5. De clause van onbetwistbaarheid.

HOOFDSTUK 9. HET ENGELSE RECHT.

- § 1. Zelfmoord als misdaad.
- § 2. De verzekeraarbaarheid van de zelfmoord.
- § 3. Het bewijs.
- § 4. De clause van onbetwistbaarheid.

HOOFDSTUK 10. HET RECHT VAN DE U.S.A.

- § 1. De 'suicide clause'.
- § 2. Wettelijke en conventionele regelingen.
- § 3. Interpretatie van de suicide clause.
- § 4. De bewijsregeling.
- § 5. Gevolgen.

HOOFDSTUK 11. HET NOORSE RECHT

HOOFDSTUK 12. HET ZWEEDSE RECHT.

BESLUIT.

Bijlage 1. Statistische gegevens.

Bijlage 2. Type-clausules van enkele verzekeringsmaatschappijen.

Inleiding

1. Mijnheer Jansen, bedrijfsleider, heeft in 1963 een levensverzekering afgesloten. Bedongen werd dat bij zijn overlijden een kapitaal van 2 miljoen zou uitbetaald worden aan zijn echtgenote. Tengevolge van moeilijkheden in het bedrijf, heeft hij in de loop van 1975 meerdere zware zenuwzinkingen. Tijdens een genezingsperiode, wordt hij op zekere dag dood aangetroffen. Oorzaak van het overlijden: ophanging. De vraag of de begunstigde van de levensverzekering (de echtgenote), niettegenstaande de zelfmoord van de verzekerde, recht heeft op de uitkering van het kapitaal, draagt in de rechtswereld weinig belangstelling weg. In de meeste landen ontbreekt een systematische behandeling van het probleem. De vraag heeft daarentegen wel recht op een korte behandeling in de klassieke handboeken van verzekeringsrecht en levensverzekeringen.

Onmiddellijk zij toegegeven dat deze interesse en behandeling evenredig zijn met de belangrijkheid en frekwentie van de problematiek. De meeste overlijdens vinden hun oorzaak in hoge leeftijd, ziekte of ongeval. Zelfmoord komt — gelukkig — niet zo vaak voor. De vaststelling dat de praktische draagwijdte van een juridische vraagstelling gering is, is echter niet een voldoende reden om aan het probleem *nooit* eens bijzondere aandacht te wijden. Deze speciale interesse blijkt thans des te meer verantwoord, nu een nieuwe verzekeringswet in het verschiet ligt. Een overzicht en appreciatie van de bestaande regeling is dan meer dan ooit op zijn plaats, het weze als steun tot behoud van die regeling, of als pleidooi voor een nieuwe regeling. Het onderzoek van enkele buitenlandse rechtstelsels kan tot een objectievere evaluatie van het eigen recht leiden. De rechtsvergelijkende methode heeft immers niet alleen het voordeel een hoeveelheid informatie te verschaffen over de gelijkenissen en verschillen tussen de landen, maar tevens mogelijke alternatieven te laten zien, waardoor de plus- en minpunten van het eigen recht beter in het daglicht komen te staan. In dit opzicht wordt het recht van Frankrijk, Nederland, Duitsland, Italië, Zwitserland, Engeland, de U.S.A., Noorwegen en Zweden kort behandeld. De moeilijke bereikbaarheid van documentatiemateriaal in verband met vreemd recht, vreemd recht, is bij rechtsvergelijking vaak een afschrikwekkende hinderpaal (1). Schrijver dezes heeft desondanks «de sprong gewaagd».

2. Vooraleer het recht van de verschillende landen wordt onderzocht (2), zijn twee algemene hoofdstukken aan de orde van de dag. Het eerste

(1) Vooral Zweden en Noorwegen stelden heel wat problemen. Het schrijven naar ambassades bracht alleen wat Zweden betreft resultaten mee.

(2) Zie infra nrs. 18-80.

verstrekt voor niet, of minder ingewijden in het verzekeringsrecht enkele algemene gegevens betreffende de levensverzekering. Dit zal het mogelijk maken het geschetste probleem in zijn ruimer juridisch kader te plaatsen. Ht tweede behandelt zelfmoord in het algemeen (3). Eerst wordt een korte historische schets gegeven van de zelfmoord in het Westen. Daarna worden de oorzaken van de zelfmoord behandeld, met eigen visies van de sociologie, de psychiatrie en de psychologie. Tenslotte wordt het begrip zelfmoord nader omschreven.

Hoofdstuk 1. Levensverzekering en verzekeringscontract.

3. De levensverzekering is natuurlijk een verzekeringscontract.

Een verzekeringscontract is een wederkerig contract, waarbij de verzekeraar beloofd een bepaalde prestatie uit te voeren ten voordele van de beneficiaris, wanneer een gegeven risico in vervulling gaat, terwijl de verzekeringnemer zich tot de betaling van een premie verbindt. Dergelijke algemene definitie is al te vaag (4). Men verkrijgt wellicht meer inzicht als men weet dat er twee soorten verzekeringen zijn (5).

Er zijn vooreerst de *zaken- of schadeverzekeringen*. Dit zijn verzekeringen die tot doel hebben de *schade te vergoeden* die door de verzekeringnemer wordt opgelopen, wanneer de verzekerde zaak door een in het contract omschreven risico wordt geteisterd. Voorbeelden zijn de brandverzekering, de diefstallenverzekering... Tot deze categorie behoren ook de *aansprakelijkheidsverzekeringen*, die nochtans eigen kenmerken hebben: zij hebben tot doel de schade te vergoeden, als de aansprakelijkheid van de verzekerde in het gedrang komt. Voorbeelden zijn de motorrijtuigenverzekering en de vergoeding tegen arbeidsongevallen (de «verzekering-wet»).

Daarnaast zijn er de *sommenverzekeringen*, ook kapitaal- of personenverzekeringen genaamd. Dit zijn verzekeringen waarbij de verzekeraar, mits betaling van premies door de verzekeringnemer, de uitbetaling van een kapitaal of van een rente toezegt aan de verzekeringnemer of aan een andere beneficiaris, wanneer een bepaalde gebeurtenis zich voordoet.

4. De sommenverzekering bij uitstek is de *levensverzekering*. De gebeurtenis die zich hier eventueel voordoet, bestaat erin dat een persoon overlijdt of een bepaalde leeftijd bereikt. Meteen is duidelijk dat er verschillende soorten levensverzekeringen bestaan (6).

Er is de verzekering *wegens overlijden*, waarbij de verzekeraar een geldelijke prestatie belooft ingeval van overlijden van de verzekerde. Er is de verzekering *wegens leven*, waar de verzekeraar een kapitaal of rente betaalt zo de verzekerde nog leeft op een bepaalde datum. De meest gebruikelijke levensverzekering is de *gemengde verzekering*, die beide zopas genoemde verzekeringen combineert: sterft de verzekerde vóór het verstrijken van de bedongen termijn, dan betaalt de verzekeraar het kapitaal aan de beneficiarissen; leeft de verzekerde integendeel nog, dan ver-

(3) Zie infra nrs. 5-17.

(4) VANDEPUTTE, R., *Handboek voor verzekeringen en verzekeringsrecht*, blz. 18.

(5) VANDEPUTTE, R., *o.c.*, blz. 20-22.

(6) VANDEPUTTE, R., *o.c.*, blz. 161-165.

krijgt hijzelf het kapitaal bij het verstrijken van die termijn. Tenslotte zijn er de *volksverzekering* waar de verzekerde kapitalen beperkt zijn, en de *groepsverzekering* die een verzameling levensverzekeringen is, door een onderneming afgesloten ten voordele van haar personeel.

Naast de polissen zijn thans een aantal wettelijke bepalingen van belang voor het statuut van de levensverzekering: er zijn de artikelen 41 tot 43 van de wet van 11 juni 1974 op de verzekering (7); er is de wet van 25 juni 1930 (wet betreffende de controle van de levensverzekeringsmaatschappijen) (8) en het K.B. van 17 juni 1931 betreffende het algemeen reglement van de levensverzekeringsmaatschappijen (9).

De verbintenissen van de verzekeringnemer bestaan er — zoals steeds — in het risico juist te omschrijven (correcte informatie betreffende de gezondheidstoestand van de verzekerde geven...), en het betalen van de premies (10). Wat dit laatste betreft dient opgemerkt dat de verzekeringnemer hier zelf beslist of hij de vervallen premies al dan niet betaalt. De levensverzekering is een daad van besparing; iedereen beslist zelf in welke mate hij dit doet, en kan daartoe niet verplicht worden. Weliswaar kan het niet betalen van een premie, voor de verzekeringnemer nadelige pecuniaire gevolgen meebrengen. Zoals bij elk verzekeringscontract moet de verzekerde zich onthouden het risico te verzwaren of eigenmachtig te realiseren. Wat België betreft, bepaalt art. 16 van de wet op de verzekering dat «geen verlies of schade, veroorzaakt door de daad of de grove schuld van de verzekerde komt ten laste van de verzekeraar».

Het verbod zelf het risico te verwezenlijken, en de niet dekking als sanktie, behoort tot de essentie van het verzekeringswezen. De vraag zal nu precies zijn, of de verzekerde van een levensverzekering die zelfmoord pleegt, eigenlijk niet zelf het risico verwezenlijkt, met als gevolg dat geen aanspraak kan gemaakt op dekking, evenmin als de verzekerde van een brandverzekering, die zelfs zijn huis in brand steekt, dekking zal kunnen eisen van zijn verzekeraar!

De verbintenis van de verzekeraar houdt in, de toegezegde som of rente te betalen, als het risico zich verwezenlijkt (11). Voor de inning van deze som of rente zijn in de polissen enkele formaliteiten opgelegd ten laste van de beneficiaris. Het overlijden van de verzekerde moet bewezen worden door de overlijdensakte; dat hij de voorziene leeftijd bereikt heeft, met een geboorteakte, of door de voorlegging van de identiteitskaart.

(7) Zie Wetboek van Koophandel, Boek 1, Titel X.

(8) *Pasin.*, 1930, blz. 407; *B.S.*, 18 juli 1930.

(9) *Pasin.*, 1931, blz. 180; *B.S.*, 22-23 juni 1931.

(10) VANDEPUTTE, R., *o.c.*, blz. 167-170.

(11) VANDEPUTTE, R., *o.c.*, blz. 170-172.

Hoofdstuk 2. Zelfmoord en levensverzekering

§ 1. KORTE HISTORIEK IN VERBAND MET DE ZELFMOORD IN HET WESTEN.

5. In het oude Athene bestond naast de gewone zelfmoord die een verwerpelijke daad was, een soort wettelijke zelfmoord. Wie niet langer wilde leven, kon zijn redenen aan de senaat uiteenzetten, en na diens toelating, tot zelfmoord overgaan. De magistraten hielden zelfs vergif in voorraad, om er een voldoende hoeveelheid te geven aan wie de toelating gekregen had zich het leven te ontnemen!

Te Rome was zelfmoord aanvankelijk wettelijk verboden: wie zelfmoord pleegde, werd gekruisigd of ten prooi gegeven aan de vogels en wilde dieren. Geleidelijk echter drong de opvatting door dat zelfmoord niet moest gestraft worden zo hij een *causa iusta* had. Mettertijd breidde de lijst van *causae iustae* zich zodanig uit, dat er uiteindelijk nog slechts 1 *causa iniusta* was: het verlangen te ontsnappen aan een criminele veroordeling. Ook hierop werden geleidelijk verzachtingen ingevoerd. Wie aan de keizer een aanzienlijk geschenk kon geven, kon de toelating bekomen zich de polsen open te snijden in een geparfumeerd bad in plaats van de criminele straf te moeten ondergaan...

Het kristendom inspireerde zich op de doctrine van Mozes om tegen de Romeinse epidemie van zelfmoorden te reageren. Volgens Mozes' wet is zelfmoord verboden, omdat de mens het leven als geschenk van God ontvangen heeft, zodat hij er niet vrij kan over beschikken (13). De Kerk maakte zelfmoord tot een misdrijf dat erger was dan doodslag, omdat men niet alleen een goddelijk wezen uitschakelt, maar zich bovendien onttrekt aan de aardse straffen! Wie bijgevolg zelfmoord pleegt, heeft recht noch op een nagedachtenis, noch op een begrafenis, missen of een graf. Zijn lichaam werd door de straten gesleurd en het volk gaf slagen «tot den bloede». Pas op het einde van de 18e eeuw kwam een reactie tegen deze barbaarse gewoonten, en werden meer genuanceerde houdingen aangenomen ten aanzien van de zelfmoord.

§ 2. OORZAKEN VAN DE ZELFMOORD.

6. Een onderzoek naar de oorzaken van zelfmoord dringt zich op (14) omdat, wat de zelfmoord van de verzekerde betreft, de oorzaak van diens zelfmoord, veelal van essentieel belang zal blijken te zijn om uit te maken of de verzekeraar al dan niet dekking verschuldigd is. Om deze oorzaken op te sporen schiet de jurist met zijn juridische kennis tekort. Hij zal te rade moeten gaan bij een aantal wetenschappen die ten aanzien van het recht als hulpwetenschappen zullen functioneren,

(12) YSEUX, V., *Le Suicide et l'Assurance*, Brussel, 1900, blz. 26-40.

(13) Gedurende bijna 4000 jaar werden bij de Hebreuwen slechts 8 tot 10 zelfmoordgevallen waargenomen!

(14) YSEUX, V., *o.c.*, blz. 24: «Quand nous saurons quelles sont les causes déterminantes de ce fait, il nous sera alors facile de rechercher si les dispositions qui existent actuellement dans nos lois sont en harmonie ou en opposition avec ces principes.»

zoals de sociologie (15), de psychiatrie en de psychologie (15). Deze drie disciplines houden er wat de oorzaken van de zelfmoord betreft, elk een eigen opvatting op na. De in dit verband aangehaalde gegevens zijn ontleend aan het uitstekende boek van B. VIRET, *Le suicide de l'assuré dans l'assurance sur la vie et dans l'assurance privée contre les accidents*, in 1960 te Lausanne verschenen.

A. De sociologische opvatting (16).

7. Aan zelfmoord liggen een aantal fysische en sociale factoren ten grondslag. Fysische factoren zijn bijvoorbeeld :

- de atmosferische toestand (meer zelfmoorden bij plotse verlaging van de luchtdruk),
- de ethnische situatie (U.S.A. : 3 zelfmoorden van blanken tegen 1 van een zwarte),
- de demografische factoren (meer zelfmoorden in steden dan op het platteland),
- het geslacht (3 à 4 mannelijke zelfmoorden tegen 1 vrouwelijke),
- de leeftijd (meer zelfmoordpogingen bij jongeren).

Sociale factoren zijn o.a. :

- de familiale toestand (meer zelfmoorden bij ongehuwden en weduwnaars, de echtscheiding speelt een rol, evenals het onwettig krijgen van een kind),
- de religieuze opvatting (meer zelfmoorden bij de protestanten dan bij de katholieken, meer bij deze laatsten dan bij de Joden),
- de beroepssituatie (globaal meer zelfmoorden bij de meer begoede klasse).

Over de invloed van sommige van deze factoren, bestaat onder sociologen onenigheid.

Daarnaast zijn bepaalde economische en politieke factoren niet van belang ontbloot, zoals economische crisissen, oorlogen en revoluties.

Voor de sociologen zijn de sociale factoren de dominerende — of zelfs de exclusieve — «agents provocateurs» (BROUKHANSKY) van zelf-

(15) In wetenschaps- en kennistheoretische kringen wordt soms nog in vraag gesteld of de sociologie en de psychologie al volwaardig de naam wetenschap verdienen. Vermits dit dispuut buiten het bestek van dit artikel valt, ga ik daar niet verder op in.

(16) Zie uitvoeriger VIRET, B., *Le suicide de l'assuré dans l'assurance sur la vie et dans l'assurance privée contre les accidents*, 1960, blz. 13-21; Zie ook DARDEL E., *Le risque de suicide*, *Le Petit Moniteur des Assurances*, nr. 655, oct. 1972, blz. 13-15.

moord (17). Dergelijke opvatting is moeilijk te verzoenen met de idee als zou zelfmoord het gevolg zijn van een psychiatrische gestoordheid.

8. De sociologie komt tot haar hypothesevorming bij middel van statistisch materiaal. Dit materiaal is de verzekeringsmaatschappijen dienstig, vermits zij aldus kunnen te weten komen of het aantal zelfmoorden onder de verzekerden hoger of lager is dan het % zelfmoorden in het algemeen, en of het aantal zelfmoorden toeneemt wanneer de polis deze daad dekt. Dit is voor de verzekeraars een aanwijzing om hun polissen al dan niet te wijzigen. Een interesse vanwege de verzekeringsmaatschappijen voor het statistisch materiaal door de sociologie aangeboden, is zeker geen overbodige luxe...

B. De psychiatrische opvatting (18).

9. De psychiaters delen de zelfmoordenaars in drie categorieën in. Er zijn vooreerst de geesteszieken en de zwakzinnigen (de oligofrenen). Daarnaast zijn er de slachtoffers van psychische stoornissen, die niet onder de eerste groep vallen (de endogene en exogene psychosen). De derde groep is die van de «normale» mensen. Plegen mensen die gezond van geest zijn zelfmoord, dan noemen de Duitsers dit een Bilanzselbstmord.

RAESTRUP (19) verstaat daaronder zelfmoord gepleegd door mensen die «in einen schwierigen Lebenssituation ihr vergangenes und zukünftiges Leben mit allen Klippen überblicken und dann zum Schluss kommen, dass das Leben für sie kein Sinn mehr hat». Volgens GOLL en GILBERT (20) spreekt de psychiater van balanszelfmoord wanneer hij tot het inzicht komt «dass der Selbstmörder eine Bilanz seiner augenblicklichen Lage oder auch eines Lebenszeitraums oder -abschnittes zieht und das Leben nicht mehr für lebenswert hält». Er is dus gezins een uitsluiting van de vrije wilsbeschikking.

(17) YSEUX V. die zijn opvattingen in verband met zelfmoord op zeer pathetische wijze uiteenzet, schrijft, *o.c.*, blz. 40: «Oh! combien se trompait ce procureur général quand il affirmait que si le suicide ne vient pas de la folie, il vient de la volonté, alors que si le suicide est un acte de l'individu, n'affectant que lui-même, dépendant de facteurs individuels, tels que le tempérament du suicidé, son caractère, ses antécédents, les événements de son histoire familiale, il est aussi un acte suscité par des événements extérieurs, par les milieux sociaux dans lesquels le suicidé a vécu et dont la société doit bien plus que lui-même être rendue responsable».

En op blz. 67: «Dès lors, que parlez-vous encore de suicides volontaires? Comment la société peut-elle encore prohiber l'assurance du suicide sous prétexte de morale et d'ordre public, si les suicides sont des accidents de la vie, amenés par des circonstances extérieurs et individuelles dans lesquelles la volonté de chacun n'a absolument rien à voir et dans lesquelles la plus grande part de responsabilité incombe à la société elle-même?».

(18) Zie uitvoeriger VIRET, B., *o.c.*, blz. 21-26.

(19) RAESTRUP, O., *Selbstmord und Lebensversicherung*, in *Lebensversicherungs-Medizin*, 1958, blz. 14.

De mogelijkheid van een balanszelfmoord wordt door talrijke psychiaters bestreden. Volgens SCHNEIDER en MORGENTHALER o.a. (21) is het een mythe te geloven in een zelfmoord, voltrokken door een individu dat beschikt over de volheid van zijn intellectuele en mentale mogelijkheden, dat kalm, zonder passie, denkt aan zijn dood. «Le suicide n'est qu'un symptôme d'une maladie ou d'une déficience intellectuelle ou encore d'un déséquilibre caractériel ou affectif. Il signe une souffrance psychique. Pour qu'il se produise, il faut qu'il y ait eu tout d'abord une rupture de l'équilibre mental. Ce comportement appartient donc à la psychopathologie. Cette conception exclut pour ainsi dire le suicide dit 'normal' ou 'vulgaire' ou encore le suicide 'par bilan' des auteurs allemands, et si certains psychiatres admettent qu'une telle éventualité peut exister, ils en soulignent la rareté» (22).

10. De bevindingen van de psychiatrie in verband met de oorzaken van de zelfmoord, zijn evenmin als die van de sociologen, van belang ontbloot voor de verzekeraars. De psychiatrie kan immers (veelal) een antwoord geven op de vraag of de zelfmoord bewust en opzettelijk gepleegd is, of hij daarentegen het gevolg is van een geestesstoornis. Dit antwoord is veelal determinerend om de verplichtingen van de verzekeraar te bepalen.

C. De psychologische opvatting (23)

11. De psychologie tracht uit te leggen hoe de idee van een zelfmoord ontstaat, gestalte krijgt en tenslotte uitgevoerd wordt. De zelfmoordgevallen kunnen naar de *vorm* in verschillende categorieën onderverdeeld worden. DESHAIES (24) bijvoorbeeld onderscheidt de automatische zelfmoord (gebeurt spontaan en ongewild), de emotionele zelfmoord (vooral het gevolg van droefheid, vrees en woede), de passionele zelfmoord, en de rationele (die voorkomt als de enige oplossing aan een situatie zonder uitkomst).

Aan zelfmoord kunnen verschillende psychische processen ten grondslag liggen. Voorbeelden van zulke *determinismen* zijn: de verdediging, de agressiviteit, wraak... Zelden ligt één determinisme aan zelfmoord ten grondslag; er is gewoonlijk een polydeterminisme.

(20) GOLL, H.P., GILBERT, W., *Handbuch der Lebensversicherung*, 1975, blz. 196.

(21) SCHNEIDER, P., *La tentative du suicide*, Neuchâtel-Parijs, 1954; MORGENTHALER, W., *Selbstmord und Zurechnungsfähigkeit*, in *Journal suisse de médecine*, 1949, blz. 865-866.

(22) SCHNEIDER, P., o.c., blz. 47. Aangehaald door VIRET, B., o.c., blz. 25.

(23) Zie uitvoeriger, VIRET, B., o.c., blz. 27-31.

(24) DESHAIES, G., *Psychologie du suicide*, Parijs, 1947, aangehaald bij VIRET, B., o.c., blz. 27-31.

«Le plus souvent l'acte suicide même en apparence le plus spontané et le plus immédiat est un acte plus ou moins mûri, non pas au sens d'un acte réfléchi, médité consciemment, mais d'un acte qui couronne une conduite élaborée par approximations successives parmi les profondeurs affectives de la personnalité. Comme le génie, le suicide peut être une longue patience et la mort une courte impatience. Une maturation des tendances, liée à l'histoire psychologique individuelle et plus spécialement à l'évolution chronologique (loi de l'âge), paraît nécessaire à la polarisation auto-destructive» (25).

De psychologie lijkt wel een zekere nadruk te leggen op het bewust en gewild karakter van de zelfmoord. Het veralgemenen van zulk een opvatting zou voor de begunstigen van de zelfmoordenaar-verzekerde eerder nadelige gevolgen hebben.

D. Besluit.

12. Het blijkt dat de drie onderzochte disciplines elk eigen kenmerken van de zelfmoord benadrukken, waardoor zelfmoord telkens in een ietwat ander daglicht komt te staan. De sociologie ziet in de sociale factoren de determinerende of exclusieve oorzaak van de zelfmoord. De psychiatrie zoekt aan de grondslag een of andere psychische stoornis of onevenwicht. De psychologie wijst op de bewuste mechanismen die aan de basis van zelfmoord liggen, en benadrukt aldus het dynamisme in het zelfmoord-gedrag. Moet nu een juridische oplossing geformuleerd worden voor het probleem van de zelfmoord van de levensverzekerde, dan zal men tot uiteenlopende resultaten komen naargelang men eerder van de ene dan wel van de andere hulpdiscipline uitgaat (26).

§ 3. HET BEGRIP «ZELFMOORD» (27).

13. In het gewone spraakgebruik roept het woord zelfmoord de handeling op waardoor iemand zichzelf van kant maakt. De grote VAN DALE

(25) DESHAIES, G., *o.c.*, blz. 301.

(26) Dezelfde idee meen ik terug te vinden bij YSEUX, V., *o.c.*, blz. 16: «Si les compagnies françaises refusent de suivre leurs sœurs anglo-saxonnes, c'est qu'elles voient dans le suicide un fait volontaire et libre de la part de l'assuré qui, de sa propre autorité, rompt le contrat en faveur de ses héritiers et en détriment de la compagnie, tandis que les autres considèrent le suicide comme un être qui est entraîné lentement, inconsciemment mais sûrement vers la mort par des influences héréditaires, des circonstances ambiantes et des causes incitantes multiples et pour qui la volonté consciente et libre joue un rôle bien effacé dans le combat à livrer au penchant qui l'attire vers le suicide». Deze zienswijze gaat thans niet meer op door gewijzigde opvattingen zowel op het vasteland als in het Anglo-Saksisch gebied. Zij geeft niettemin goed weer hoe tot rond de eeuwwisseling een verschillende regeling in verband met de verzekeraarbaarheid van de zelfmoord — deels — zijn verklaring kon vinden in een andere opvatting over de zelfmoord.

(27) Zie zeer uitvoerig bij VIRET B., *o.c.*, blz. 37-47.

definieert zelfmoord als «het ontnemen van het leven aan zichzelf». Zulke definities, die weinig meer zijn dan tautologieën, zijn al te vaag. Men bereikt meer precisie als men, zoals DELMAS (28) per eliminatie te werk gaat. Zijn uiteenzetting van 1932 blijft interessant omdat ze dicht bij de werkelijkheid aansluit. Volgens DELMAS zijn er veel gevallen waar een mens zichzelf doodt, maar die in feite valse zelfmoorden zijn; door die te elimineren, houdt men tenslotte 1 vorm van echte zelfmoord over.

Worden als valse zelfmoorden geëlimineerd:

- de 'suicide-accident' (automobilist die bij mist in een ravijn rijdt),
- de 'suicide-contrainte' (de ter dood veroordeelde Socrates die verkoos de giftbeker te drinken),
- de 'suicide-euthanasie' (de kapitein die weigert zijn zinkend schip te verlaten),
- de 'suicide-démence' (een krankzinnige die zelfmoord pleegt).

Deze echte zelfmoord is «l'acte par lequel se donne la mort tout homme lucide qui, pouvant choisir de vivre, choisit cependant de mourir, en dehors de toute obligation éthique» (29). In feite catalogueert DELMAS onder zelfmoord alleen de opzettelijke en vrijwillige zelfmoord.

14. Om tot een meer juridische begripsomschrijving te komen, moeten twee elementen weerhouden worden: het opzet en het onderscheidingsvermogen. Het onderscheidingsvermogen veronderstelt dat men klaar bepaalde omstandigheden kan beoordelen en dienvolgens handelen. Het gebrek aan onderscheidingsvermogen mag niet uitgebreid worden tot alle geesteszieken: een schizofreen bijvoorbeeld heeft niet noodzakelijk geen onderscheidingsvermogen vermits hij niet altijd de mogelijkheid verloren heeft redelijk te handelen. Niet al wie onderscheidingsvermogen heeft, pleegt zelfmoord in de meer juridische betekenis van het woord. Er is namelijk vereist dat intentioneel gehandeld is: men heeft zich opzettelijk gedood, de draagwijdte van zijn handeling begrijpend. Ik sluit mij volkomen aan bij VIRET volgens wie «au point de vue du droit — et du droit des assurances en particulier —, seul mérite la qualification de suicide le comportement suicidaire *intentionnel*» (30).

Inhoudelijk kan zelfmoord in juridische zin gedefinieerd worden als de *bewuste* handeling waardoor een rechtssubject zich *opzettelijk* het leven ontnemt.

(28) DELMAS, A., *Psychologie pathologique du suicide*, Parijs, 1932, blz. 76 e.v.

(29) DELMAS, A., *o.c.*, blz. 104. VIRET merkt terecht op dat er in DELMAS' opvatting een tegenstrijdigheid aanwezig is (*o.c.*, blz. 39). Uit zijn definitie blijkt immers dat echte zelfmoord de handeling is van een psychisch gezond mens. Welnu, Delmas sluit absoluut de mogelijkheid uit van zelfmoord door een psychisch normaal mens: «Le 'suicide-élection' se rencontre seulement chez les individus dont l'état psychique comporte une appétence spéciale pour la mort et s'oppose à l'instinct de conservation: contraire aux lois naturelles, il apparaît comme une *anomalie*, une monstruosité, il a tous les caractères d'une *perversion*».

(30) VIRET, B., *o.c.*, blz. 43.

15. Hoe zelfmoord formeel moet gecatalogeerd worden, daarover kan ik kort zijn. Houdt men er de klassieke indeling op na, dan zijn er drie mogelijkheden: ofwel is het een feit dat bestaat buiten een specifiek aanwijsbaar menselijk handelen om, ofwel een feit dat het gevolg is van een menselijk handelen waarmee het in het leven roepen van rechtsgevolgen niet werd beoogd (materiële handeling met juridische gevolgen), ofwel een feit dat het gevolg is van een menselijk handelen waarmee het in het leven roepen van juridische gevolgen wel degelijk wordt beoogd (een rechtshandeling) (31).

De eerste mogelijkheid is het niet. Men zou geneigd zijn zoals B. VIRET (blz. 42) het eerder een materiële handeling met rechtsgevolgen dan een rechtshandeling te noemen: de zelfmoordenaar zou niet het oogmerk hebben juridische gevolgen te verwekken. Mijns inziens is dat nochtans niet uitgesloten. Het is mogelijk — en er zijn zulke gevallen geweest in de rechtspraak — waar de verzekerde tot zelfmoord overging precies om zijn nabestaanden van het kapitaal van de polis te laten genieten. In dit geval heeft de verzekerde het verwekken van rechtsgevolgen zeker op het oog, namelijk het doen uitbetalen van het kapitaal. Of zijn handeling inderdaad ook de beoogde juridische gevolgen zal hebben, is een andere vraag.

16. Tegenover de opzettelijke en bewuste zelfmoord, staan juridisch gezien, de onvrijwillige zelfmoord (weten dat men zich het leven ontleent maar men geeft toe aan een onweerstaanbare kracht), en de onbewuste zelfmoord (stoornis van de intellectuele functie door een exogene of endogene oorzaak): ze zijn beiden vormen van pathologische zelfmoord.

Tussen de uitersten van de opzettelijke en bewuste zelfmoord aan de ene kant, en de onvrijwillige en onbewuste zelfmoord aan de andere kant, zijn natuurlijk veel grensgevallen. Het is precies dit onderscheid, en de moeilijkheden van grensafbakening tussen beide, die vaak tot grote twistpunten (en processen) aanleiding heeft gegeven en nog geeft. Als men daarbij bedenkt dat dit onderscheid in nagenoeg alle landen, hetzij in de wet, hetzij in de polissen, aangetroffen wordt...

17. *Besluit.* Zelfmoord is zeker geen éénduidig begrip. In het normale spraakgebruik heeft het een bredere betekenis dan zelfmoord in de technisch-juridische zin, die zou moeten beperkt worden tot opzettelijke zelfmoord, dit in tegenstelling met de pathologische zelfmoord. Welke lading het begrip zelfmoord dekt in de verschillende wetgevingen, wordt onderzocht bij de bespreking van de diverse landen zelf, waartoe thans wordt overgegaan.

(31) VAN GERVEN W., *Beginselen van Belgisch Privaatrecht, Algemeen Deel*, 1973, nr. 97, blz. 281-282.

Hoofdstuk 3. Het belgische recht

Art. 41 al. 4 wet van 11 juni 1874 :

«De verzekeraar is niet gehouden tot betaling wegens het overlijden van degene die zijn eigen leven heeft laten verzekeren, wanneer dit overlijden het gevolg is... van zelfmoord, behoudens het bewijs dat deze niet vrijwillig is gepleegd...»

§ 1. TOTSTANDKOMING VAN ART. 41 AL. 4 (32).

18. De bepaling van artikel 41 is slechts na vele amendementen en talrijke discussies, aangenomen in de vorm zoals we die thans kennen.

Het oorspronkelijk ontwerp bepaalde: «L'assureur ne répond dans aucun cas de la mort qui serait le résultat d'un fait illicite de l'assuré ou du tiers.» De woorden «ou du tiers» werden door de kamercommissie geschrapt: de daad van een derde is toeval of overmacht ten aanzien van de verzekeringnemer of de begunstigde en mag hem niet schaden. Niettegenstaande kritieken op het woord «illicite», werd de tekst in deze vorm aangenomen.

VAN HUMBEECK diende echter een amendement in, en stelde volgende tekst voor: «L'assureur ne répond dans aucun cas de la mort de l'assuré, lorsque celle-ci est le résultat d'un suicide volontaire, d'un duel, d'une condamnation judiciaire, ou d'un fait qui devait entraîner pareille condamnation.» Van belang is dat aan 'suicide' het woord 'volontaire' gevoegd werd. Van Humbeek wilde hiermee «exclure le suicide commis par un individu en état de démence et n'ayant plus une volonté réelle.» De Kamer nam het amendement aan (33).

De verenigde commissies van de Senaat dienden op hun beurt verschillende amendementen in. Een lange discussie was nodig in de Senaat (op 12 maart 1873) om uit te maken of, ingeval van zelfmoord, de verzekeraar moest bewijzen dat deze vrijwillig was geschied, of integendeel, het aan de vertegenwoordiger van de verzekerde toekwam te bewijzen dat de zelfmoord onvrijwillig was geweest. De eerste opvatting haalde het.

's Anderendaags stelde Minister van Justitie De Lantsheere echter een nieuw amendement voor in een poging beide opvattingen te verzoenen: «L'assurance demeure sans effet dans le cas où le décès résulte de suicide, de duel ou de condamnation judiciaire, ou s'il a eu pour cause directe ou immédiate un crime ou un délit commis par l'assuré dont celui-ci aurait pu prévoir les conséquences. Dans ce cas, les versements effectués seront restitués aux ayants droits.» De Minister motiveerde zich als volgt: een onderzoek naar het vrijwillig of onvrijwillig karakter van de zelfmoord blijft meestal zonder oplossing. «Rejeter la preuve sur la famille, c'était, ..., placer celle-ci dans une alternative aussi odieuse que cruelle. La mettre à la charge des compagnies, c'était leur imposer un fardeau trop lourd.» Dan maar inspiratie zoeken bij onze Zuiderburen. De toen van kracht zijnde Franse wet van 11 juli 1868 bepaalde dat in elk geval van zelfmoord, de overeenkomst zonder gevolg bleef. De begunstigten ontvingen geen vergoeding; de

(32) BELTJENS, G., *Encyclopédie du droit commercial Belge*, Deel III, *Des Assurances*, 1914, nr. 143, blz. 221-225; NAMUR, P., *Le code de commerce Belge révisé, interprété par les travaux préparatoires des lois nouvelles par la comparaison avec la législation antérieure et par la doctrine et la jurisprudence*, deel II, nrs. 1555-1558, blz. 592-600.

(33) *Parl. Hand.*, Kamer v. Volksv., zitting van 21 januari 1873, 1872-1873, blz. 307-309.

verzekeraar moest de gestorte premies terugbetalen. De partijen hadden bij het afsluiten van de levensverzekering immers alleen de hypothese voor ogen waarbij 'le cours naturel des choses amènerait le décès de l'assuré', en niet het geval van zelfmoord. «Il n'y a dès lors, nulle injustice à ce que s'attachant à la réalité des choses, la loi remette les parties dans l'état où elles se seraient trouvées si aucun contrat n'était intervenu et opère une sorte de restitutio in integrum. Ce résultat sera atteint, autant que le permettent les circonstances, par l'amendement que j'ai l'honneur de déposer.» Dit amendement werd door de Senaat definitief aangenomen (34).

In de Kamer kon VAN HUMBEECK zich echter niet met deze nieuwe tekst verzoenen, omdat hij die met art. 16 van de wet strijdig vond, «un suicide involontaire ne constituant ni un fait douloureux ni une faute grave de l'assuré» en bijgevolg «ne devant pas faire obstacle à l'exercice des droits résultants du contrat d'assurance.» Identieke gevolgen verlenen, zowel aan de vrijwillige als aan de onvrijwillige zelfmoord, «serait commettre une injustice».

VAN HUMBEECK stelde een nieuwe tekst voor die door Kamer én Senaat werd aangenomen, en die thans nog alinea 4 van art. 41 uitmaakt.

§ 2. BEGRIP «ZELFMOORD» — TOEPASSINGSGEBIED VAN ART. 41 AL. 4.

19. De handeling waarop art. 41 al. 4 slaat is «le fait de se donner la mort intentionnellement et délibérément» (35). Daaronder valt niet de onvrijwillige en onbewuste zelfmoord : daarop wordt verder uitvoeriger op teruggekomen. Zijn evenmin zelfmoord : een ongeval, of de dood tengevolge van een daad van toewijding.

Er is in dit laatste geval een vrijwillige handeling, maar «des considérations d'un ordre élevé s'opposent à ce qu'une sanction puisse être édictée pour l'homme qui expose ses jours afin de sauver un semblable» (36).

Poging tot zelfmoord valt niet onder art. 41, ook al laat dit mogelijks een nieuwe poging veronderstellen. De poging komt enkel in aanmerking als ze een rechtstreekse, zoniet onmiddellijke invloed had op de dood. De polissen kunnen natuurlijk de vervallenverklaring bedingen ingeval van poging tot zelfmoord (37).

20. Art. 41 al. 4 is bovendien slechts van toepassing op de verzekering ingeval van overlijden, en voor de hypothese waar de verzekeringnemer ook de verzekerde is (38). Als de verzekering gesloten is op het hoofd

(34) *Parl. Hand.*, Senaat, Zitting 1872-1873, blz. 107-108.

(35) VAN EECKHOUT, W., *Le droit des assurances terrestres, Traité théorique et pratique*, 1933, nr. 313.

(36) LEFORT, J., *Nouveau traité de l'assurance sur la vie*, 1920, II, blz. 574 ; VAN EECKHOUT, V., o.c., nr. 313.

(37) LEFORT, J., o.c., I, blz. 511, DOR, G., *L'influence du suicide sur le sort du contrat d'assurance-vie et du contrat d'assurance individuelle contre les accidents*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 15.

(38) LATTEUR P., ELEBAERS, D., *Manuel théorique et pratique des assurances*, 1967, II, blz. 569.

van een derde, dan is de verzekeraar gebonden, ook al is diens dood het gevolg van zelfmoord (39).

De wetgever van 1874 heeft het oorspronkelijk ontwerp waar de exoneratie ook gold wanneer de verzekering genomen was op het hoofd van een derde, gewijzigd. De woorden 'of van een derde' werden door de kamercommissie geschrapt om reden dat het feit van een derde verzekerde, in casu zelfmoord, ten aanzien van de verzekeringnemer of de begunstigde, overmacht of toeval is, en hen dus niet mag schaden (40).

In dit geval is de daad immers te wijten aan het feit van een derde, d.w.z. aan een toeval ten aanzien van de verzekeringnemer: aan de begunstigde of de verzekeringnemer, is geen enkele fout of bedrog te verwijten (41). Daarom breiden de polissen wel eens de regel van art. 41 al. 4 uit tot de gevallen waar de verzekerde een derde is, zodat ze conventioneel terugkomen tot het systeem van het oorspronkelijk wetsontwerp van 1874 (42).

§ 3. DE VERZEKERAAR DEKT NIET DE DOOD VAN DE VERZEKERDE, TENGEVOLGE VAN EEN OPZETTELIJKE EN BEWUSTE ZELFMOORD (43).

21. De tekst van artikel 41 is duidelijk. De zelfmoord bevrijdt de verzekeraar als deze handeling gesteld is «en pleine connaissance de cause et sciemment» (44).

22. In de verschillende landen worden steeds dezelfde argumenten aangevoerd om vrijwillige zelfmoord uit te sluiten.

a) Het behoort tot het wezen van de verzekeringstechniek dat men zich tegen bepaalde risico's wil beschermen, die zich — minstens voor een deel — door toedoen van het 'fatum' (toeval, lot) moeten realiseren. Welnu, vrijwillige zelfmoord neemt het toeval weg, zodat van een verze-

(39) VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, nr. 312; VAN BAARLE, K., *Verzekeringsrecht. Wetgeving en commentaar*, 1959, blz. 59; BELTJENS, G., *o.c.*, nr. 154; PANDECTES BELGES, X, *Assurances sur la vie*, nr. 95; LALOUX, P., *Traité des assurances terrestres en droit Belge*, 1944, nr. 160.

(40) LALOUX, P., *o.c.*, nr. 160.

(41) VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, nr. 312; BELTJENS, G., *o.c.*, nr. 154.

(42) LALOUX, P., *o.c.*, nr. 160; VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, nr. 312; VANDEPUTTE, R., *o.c.*, blz. 172.

(43) BELTJENS, G., *o.c.*, nr. 147; DOR, G., *o.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 285; ERNAULT, J., LEBEAU, R., *o.c.*, blz. 55; FREDERICQ, L., *Traité de droit commercial Belge*, 1947, III, nr. 258; LALOUX, P., *o.c.*, nr. 163; LATTEUR, P., ELEBAERS, D., *o.c.*, blz. 570; PANDECTES BELGES, X, nr. 96, blz. 907-908; VANDEPUTTE, R., *o.c.*, blz. 172; VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, nr. 313.

(44) BELTJENS, G., *o.c.*, nr. 147.

keringscontract geen sprake kan zijn (45). «Le suicide... vicie la convention au point de l'empêcher de produire tout effet» (46).

LEFORT heeft dezelfde idee nog anders verwoord: het verzekeren van opzettelijke zelfmoord toestaan, is een potestatieve voorwaarde inlassen. Welnu, zulke voorwaarde is nietig (47).

Bovenvermelde redenering past in het kader van art. 16 van de verzekeringwet, dat bepaalt dat «geen verlies of schade, veroorzaakt door de daad of door grove schuld van de verzekerde, komt ten laste van de verzekeraar». Als de zelfmoord bewust en opzettelijk is, constitueert hij de 'daad' en de 'schade' uitgesloten door artikel 16 (48), zodat art. 41 al. 4 een consequente toepassing is «conformément à l'esprit de l'article 16» (49). De idee die onder art. 41 en art. 16 ligt, is dat zich beroepen op een opzettelijk verwezenlijkt risico om dekking te vragen, eigenlijk bedrog is. Welnu, nemo auditor propriam turpitudinem allegans (50).

b) Het is voor de verzekeraar onmogelijk om de waarschijnlijkheid van opzettelijke zelfmoord te berekenen, en de waarschijnlijkheidsberekeningen te gebruiken voor iets waarvan de realisering exclusief afhangt van de wil van de verzekerde (51).

c) Bij deze argumenten, gesteund op de verzekeringstechniek, voegt zich een argument van morele aard: vrijwillige zelfmoord is een immorele daad, strijdig met de openbare orde en de goede zeden (52).

«Le suicide est un acte immoral et socialement nuisible: l'homme qui se donne la mort méconnaît ses devoirs personnels et ses devoirs sociaux.»

(45) ERNAULT, J., LEBEAU, R., *Levensverzekering in de praktijk*, Nederlandse versie LAGA L., 1972, blz. 55, nr. 41.3.3.; MONETTE, F., DE VILLE, A., ANDRE, R., *Traité des assurances terrestres*, I, nr. 72: «... le sinistre causé intentionnellement par l'assuré... ne laisse pas de place au hasard, il détruit l'aléa: il est donc exclu de l'assurance.»

Wat Frankrijk betreft: PICARD, M., BESSON, A., *Les assurances terrestres en droit français*, I, nr. 475; LEFORT, J., *o.c.*, I, blz. 509;

Wat Zwitserland betreft: VIRET, B., *o.c.*, blz. 80-81.

Wat Italië betreft: GHERSI, M., *Il rischio suicidio nell'assicurazione sulla vita, Assicurazioni*, 1954, I, blz. 145-153.

(46) VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, nr. 313.

(47) LEFORT, J., *o.c.*, I, blz. 509; wat Zwitserland betreft: zie VIRET, B., *o.c.*, blz. 82.

(48) LATTEUR, P., ELEBAERS, D., *o.c.*, II, blz. 570; in dezelfde zin: LALOUX, P., *o.c.*, nr. 159; Zelfde redenering in Frankrijk ten aanzien van het Franse art. 12: PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 475; LAMBERT, Y., FAIVRE, *Droit des assurances*, 1973, nr. 85; LEFORT, J., *o.c.*, II, blz. 567; Zie wat Nederland betreft: DORHOUT MEES, T., *Nederlands handels- en faillissementsrecht*, 1974, III, nr. 7.304, blz. 147; Zie wat Italië betreft: GHERSI, M., *Assicurazioni*, 1954, I, blz. 145.

(49) NAMUR, P., *o.c.*, nr. 1559.

(50) VIRET, B., *o.c.*, blz. 80-81.

(51) LEFORT, J., *o.c.*, I, blz. 509.

Een handeling strijdig met de openbare orde, mag geen bron van verrijking zijn voor de begunstigde, ook al is hij aan die zelfmoord vreemd (53).

23. Tegen deze juridische bezwaren om opzettelijke zelfmoord niet te dekken, worden evenveel feitelijke argumenten naar voor gebracht om wel dekking te verlenen (54) :

a) De mortaliteitstafels omvatten ook de dood door zelfmoord : ware zelfmoord volledig uitgesloten, dan zouden de verzekeraars premies opstrijken voor een risico dat ze niet dekken !

b) Door het behoudsinstinct van de mens is anti-selectie (nl. het afsluiten van de overeenkomst met het oog om nadien zelfmoord te plegen en dekking te bekomen voor de begunstigde) niet te vrezen, als maar een carens-tijd (d.w.z. een tijd gedurende dewelke geen dekking verleend wordt) voorzien is.

c) De begunstigde mag niet lijden onder de daad van de verzekerde.

§ 4. DE VERZEKERAAR DEKT WEL DE ZELFMOORD VAN DE VERZEKERDE DIE NIET VRIJWILLIG IS GEPLEEGD (55).

24. FEYAERTS en ERNAULT verstaan onder onvrijwillige zelfmoord «l'acte accompli par un être privé de sa raison et dont la volonté est complètement abnubilée par une impulsion irraisonnée et irrésistible, qui l'amène fatalement et nécessairement au suicide» (56).

De wetgever beschouwde deze zelfmoord als onafhankelijk van de wil van de verzekerde, net als het feit van een derde : de verzekeraar is bijgevolg dekking verschuldigd.

Deze regel is conform aan de verzekeringstechniek. Onvrijwillige zelfmoord is noch een bedrieglijk feit, noch een zware fout. Dergelijke zelfmoord is integendeel «un fait maladif, accidentel et inconscient» en sluit de aansprakelijkheid van de verzekeraar niet uit (57).

(52) ERNAULT, J., LEBEAU, R., *o.c.*, blz. 55, nr. 41.3.3. ; DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 282 ; LALOUX, P., *o.c.*, nr. 163 ; wat Frankrijk betreft : LEFORT, J., *o.c.*, I, blz. 508-509 ; PICARD, M., BESSON A., *o.c.*, I, nr. 475 ; Wat Zwitserland betreft : VIRET, B., *o.c.*, blz. 82-83.

(53) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 475.

(54) VIRET, B., *o.c.*, blz. 84, die deze drie argumenten op uitstekende wijze ontwikkelt.

(55) DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 282, 286-287 ; LALOUX, P., *o.c.*, nr. 163 ; MONETTE, F., DE VILLE, A., ANDRE, R., *o.c.*, I, blz. 114, noot 1, en blz. 245 ; NAMUR, P., *o.c.*, nr. 1561 ; Zie wat de rechtspraak betreft : Kh. Antwerpen, 21 juni 1900, *P.P.*, 1901, nr. 323 ; Vred. Brussel, 16 februari 1916, *P.P.*, 1915-20, III, nr. 13.

(56) LES NOVELLES, *Droit Commercial*, V, nr. 1253.

(57) BELTJENS, G., *o.c.*, nr. 144 en 147.

VAN HUMBEECK schrijft in zijn verslag van 1874: «Le suicide volontaire constitue une violation au contrat parce que, dans celui-ci, l'assureur n'a entendu comprendre que le risque du décès suivant la loi de la nature et les accidents de force majeure qui peuvent influencer sur la durée de l'existence humaine... Mais dans le suicide accompli sous l'empire de la démence, sans le concours de l'intelligence et de la volonté de l'assuré, nous ne trouvons plus ni le caractère d'une faute grave, ni celui d'un fait dont l'agent puisse être responsable» (58).

§ 5. DE BEWIJSREGELING.

25. Dit probleem heeft het voorwerp uitgemaakt van een lange discussie tijdens de voorbereidende werken. De vraag was nl. of de verzekeraar het opzettelijk karakter van de zelfmoord moest bewijzen, (waarop de tegenpartij eventueel het onvrijwillig karakter kon aantonen), of de verzekeraar enkel het feit van de zelfmoord moest bewijzen en de begunstigde het onvrijwillig karakter ervan.

De aanhangers van de eerste brachten naar voor: «En droit, la mort de l'individu fait naître l'obligation pour la compagnie de payer l'indemnité. Si elle prétend qu'une cause quelconque l'en dispense, il lui incombe de prouver l'existence de cette cause; ce n'est pas le fait du suicide mais le suicide volontaire qui constitue l'exception; elle est demanderesse sur l'exception, elle doit donc en établir le fondement» (59).

De verdedigers van de andere opvatting waren van oordeel dat elk mens, tot tegenbewijs, geacht moet worden gezond van geest te zijn en zich niet zelfmoord te hebben, en dat het bovendien gemakkelijker is het bewijs van het onvrijwillig karakter van de zelfmoord te vragen van de begunstigde die de verzekerde goed gekend heeft, dan van de verzekeraar, het bewijs van het opzettelijk karakter te eisen (60).

Deze tweede stelling heeft het gehaald.

A. De begunstigde moet het feit van het overlijden bewijzen.

26. Men moet bewijzen dat er een levensverzekering is afgesloten, dat de premies betaald werden, en vermits het gaat om een verzekering bij overlijden, dat het overlijden dat de som opeisbaar maakt, plaatsgreep (61). De polissen eisen doorgaans dat het overlijden bewezen wordt door een uittreksel van de overlijdensakte van de ambtenaar van de burgerlijke stand (62).

B. De verzekeraar moet het feit van de zelfmoord bewijzen.

27. Eenmaal het bewijs van het overlijden geleverd is, moet de begunstigde *niet* het bewijs leveren dat de verzekerde *geen* zelfmoord heeft

(58) *Parl. Stukken*, Kamer v. Volksv., zitting 1873-74, blz. 61-65.

(59) *Parl. Stukken*, Senaat, Zitting 1873-74, blz. 101-106.

(60) *Parl. Stukken*, Senaat, Zitting 1873-74, blz. 101-106; zie ook VAN HUMBEECK, *Parl. Stukken*, Kamer v. Volksv., zitting 1872-73, blz. 107-109.

(61) Verslag VAN HUMBEECK, *Parl. Stukken*, Kamer v. Volksv., zitting 1873-74, blz. 61-65.

(62) MONETTE, F., DE VILLE, A., ANDRE R., o.c., I, blz. 243.

gepleegd (63). Anderzijds moet de verzekeraar niet bewijzen dat er *opzettelijke* zelfmoord aanwezig is: het feit van de zelfmoord bewijzen volstaat. Na de lange discussie daarover in de Senaat bij de totstandkoming van de wet van 1874, bestaat daar geen twijfel meer over. Rechtsleer (64) en rechtspraak (65) staan in deze zin vast.

Dit bewijs kan met alle middelen gegeven worden (66).

Zo kan dit geleverd worden aan de hand van het strafrechtelijk onderzoek naar aanleiding van het overlijden, of van het getuigschrift van de geneesheer die de dood vastgesteld heeft (67). Dit bewijs kan zelfs geleverd worden door vermoedens, op voorwaarde dat deze vermoedens gewichtig, bepaald en met elkaar overeenstemmend zijn (1353 B.W.) (68), zoals een vroeger door de overledene geuit voornemen, de hopeloze toestand van zijn bedrijf of de bedenkelijke omstandigheden zelf van zijn overlijden (69).

C. De begunstigde moet het onvrijwillig karakter van de zelfmoord bewijzen.

28. Dit is het corrolarium van wat onder B is uiteengezet, zodat eenzelfde eensgezindheid valt te bespeuren in rechtsleer en rechtsspraak (70).

Volgens ERNAULT en LEBEAU (71) zou de verzekeraar zonder tussenkomst van de wetgever het bewijs hebben moeten leveren én van het feit van de zelfmoord én van het vrijwillig karakter, «aangezien, in principe, diegene die zich van een verplichting wil ontlasten het bewijs moet leveren van de omstandigheden die hem

(63) MONETTE, F., DE VILLE, A., ANDRE, R., *o.c.*, I, blz. 243.

(64) BELTJENS, G., *o.c.*, III, nr. 144; DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 287; ERNAULT, J., LEBEAU, R., *o.c.*, blz. 57; FREDERICQ, L., *o.c.*, III, nr. 258; LALOUX, P., *o.c.*, nr. 163; LATEUR, P., ELEBAERS, D., *o.c.*, II, blz. 570; MONETTE, F., DE VILLE, A., ANDRE, R., *o.c.*, I, blz. 245; NAMUR, P., *o.c.*, nr. 1561; LES NOVELLES, *Droit Commercial*, V, nr. 1254; PANDECTES BELGES, X, nr. 96, blz. 907-908; REPERTOIRE PRATIQUE DU DROIT BELGE, *Assurances terrestres*, nr. 274.

(65) Rb. Antwerpen, 29 juni 1879, *Pas.*, 1879, III, 287; Rb. Brussel, 14 januari 1886, *Pas.*, 1886, III, 170; Rb. Brussel, 15 juni 1910, *Dall. Pér.*, 1911, II, blz. 359; Rb. Bergen, 20 januari 1932, R.G.A.R., Deel 28, F.315, nr. 1039; Kh. Brussel, 23 maart 1959, *Bull. Ass.*, 1961, blz. 789 (met noot); ik heb slechts 1 vonnis in tegengestelde zin gevonden: Kh. Leuven, 10 februari 1959, R.W., 1959-60, 86: «De verzekeraar moet het bewijs leveren dat er volledig bewuste zelfmoord is geweest» (eveneens gepubliceerd in *Bull. Ass.*, 1959, 473 met noot).

(66) LES NOVELLES, *Droit Commercial*, V, nr. 1255.

(67) ERNAULT, J., LEBEAU R., *o.c.*, blz. 57.

(68) ERNAULT, J., LEBEAU, R., *o.c.*, blz. 57.

(69) ERNAULT, J., LEBEAU, R., *o.c.*, blz. 57; BELTJENS, G., *o.c.*, III, nr. 153; DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 287; Rb. Brussel, 14 januari 1886, *Pas.*, 1886, III, 170; Kh. Brussel, 21 maart 1905, P.P., 1907, nr. 1253.

(70) ERNAULT, J., LEBEAU, R., *o.c.*, blz. 57.

(71) Wat de rechtsleer betreft: zelfde auteurs en vindplaatsen als in voetnoot 64; Wat de rechtspraak betreft: Rb. Antwerpen, 29 juni 1878, *Pas.*, 1879, III, 287; Gent, 2 maart 1972, bevestigt Kh. Gent, 10 februari 1972, *De Verzekering*, 1974, 193.

(71) *o.c.*, blz. 57.

inderdaad vrijstelt.» Deze mening sluit aan bij de eerste stelling die in de Senaat in 1874 geuit werd naar aanleiding van de bewijsproblematiek. Deze zienswijze is mijns inziens verkeerd.

Ook hier zijn alle bewijsmiddelen toegelaten : geneeskundige attesten, getuigenissen van personen die de krankzinnigheid hebben kunnen vaststellen, vermoedens... (72).

D. Quid ingeval van twijfel nopens het opzettelijk of onopzettelijk karakter van de zelfmoord ?

29. Volgens MONETTE-DE VILLE-ANDRE (73) moet deze twijfel ten goede komen aan de verzekeraar, omdat de begunstigde eiser is op de exceptie : reus excipiendo fit actor. LALOUX (74) is daarentegen van oordeel dat deze twijfel de begunstigde moet ten goede komen, omdat «l'instinct de conservation propre à l'homme ne permet pas de présumer que le suicide soit volontaire» : er moeten evenwel sterke vermoedens zijn ten voordele van de onvrijwillige zelfmoord. Een dubbele vraag rijst bij mij op : als Laloux de twijfel enkel laat ten goede komen aan de begunstigde, als er sterke vermoedens zijn van onvrijwillige zelfmoord, zit men dan nog wel in de hypothese van de 'twijfel' ? Het onopzettelijk karakter kan immers met alle middelen bewezen, ook met vermoedens ; bovendien zou het bewijs door voldoende waarschijnlijkheid (wat sterke vermoedens zijn) moeten volstaan (zie infra). De tweede vraag is of de eerste groep auteurs en Laloux, vertrekkend van een tegengesteld uitgangspunt, niet tot een zelfde resultaat komen in concreto.

E. Relativering van de geschetste bewijsregeling.

30. De hierboven geschetste regeling zou ik kunnen karakteriseren als een regeling 'stricti iuris' : zij is conform aan de klassieke rechtsprincipes inzake bewijs.

Inderdaad, het komt vooreerst de begunstigde toe — die de som wil verkrijgen — te bewijzen dat de voorwaarden daartoe vervuld zijn : actori incumbit probatio. Daarop kan de verzekeraar een exceptio aanbrengen : door te bewijzen dat het overlijden te wijten is aan zelfmoord : sed reus excipiendo fit actor. Dat de zelfmoord vrijwillig geschiedde, heeft de verzekeraar niet te bewijzen : zelfmoord wordt vermoed vrijwillig te zijn geschied.

De tegenpartij kan echter een exceptio exceptionis, nl. een 'replicatio', opwerpen (Gaius : evenit ut exceptio, quae prima facie iusta videatur, inique noceat), door te bewijzen dat het slachtoffer niet langer een vrije en bewuste wil bezat (75). Aangezien alleen de vrijwillige zelfmoord uitgesloten is, komt het deze partij toe te bewijzen dat men zich binnen de toepassingsfeer van het contract bevindt.

(72) LES NOVELLES, *Droit Commercial*, V, nr. 1256.

(73) o.c., blz. 245.

(74) o.c., nr. 163.

31. Deze regeling dient zowel om juridische als om pragmatische redenen gerelativeerd te worden. Het bewijs dat van de verzekeraar gevergd wordt — bewijs van het feit van de zelfmoord — zal in veel gevallen, weinig problemen doen rijzen.

Is er immers een verdacht overlijden, dan zal de politie een officiële enquête voeren. Leidt dit tot ondubbelzinnige resultaten, dan zijn er voor de verzekeraar geen problemen. Zoniet, dan dringt zich eventueel een verdergaande private enquête op. Er kunnen bepaalde sterke feitelijke aanwijzingen zijn voor de hypothese 'zelfmoord': het gebruikte middel (zoals ophanging) of het bestaan van een voorbereidende handeling. Een onderzoek van de plaats en van het lijk zijn noodzakelijk, kunnen resultaten opleveren, maar zijn soms onvoldoende. Dan is een volledige en gedetailleerde technische expertise nodig (76).

In andere gevallen zal zelfmoord wél moeilijk te bewijzen zijn. Dat is vooral het geval bij zelfmoorden, die als ongevallen gesimuleerd worden.

«Les moyens de transport modernes (automobile, aviation), la pratique de certains sports particulièrement dangereux (motocyclisme, alpinisme) sont venus singulièrement faciliter l'accomplissement et la réussite de telles machinations» (77).

Om zich tegen dergelijk bedrog te beschermen, kunnen de polissen een clause inlassen, die de bewijsverplichtingen wat de overlijdensomstandigheden betreft, verscherpen.

Daartegenover staat de begunstigde die moet bewijzen dat de zelfmoord niet vrijwillig is. Dit bewijs zal in véél meer gevallen moeilijk te leveren zijn, zoniet zijn: veelal zullen alleen maar indiciën bestaan die de onvrijwillige zelfmoord doen vermoeden... (78).

32. Het besluit waartoe dit alles moet lijden is dat het bewijs niet mag opgevat worden «d'une manière rigoureuse, absolue» (79). Het volstaat dat de eiser het te bewijzen feit voldoende waarschijnlijk maakt (80). Ik heb twee auteurs ontmoet, die met nadruk pleiten voor soepelheid inzake bewijsvoering. Het zijn De Page en de Zwitser Viret. Deze laatste meent terecht dat «dans une matière où tout est nuance, il convient à notre sens, de se montrer souple» (81).

(75) Verslag VAN HUMBEECK, *Parl. Stukken*, Kamer v. Volksv., Zitting 1873-74, blz. 61-65.

(76) Zie over deze feitelijke gang van zaken ingeval van zelfmoord, de interessante gegevens bij VIRET, B., *o.c.*, blz. 62-64.

(77) DOR, G., *o.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 285. Dezelfde idee vindt men bij de DARDEL, E., *a.c.*, *Le Petit Moniteur des Assurances*, oct. 1972, blz. 17.

(78) Zie in verband met de moeilijkheden die zelfs de geneeskunde en de psychiatrie heeft, om de pathologische toestand vast te stellen: VIRET, B., *o.c.*, blz. 64-65.

(79) DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil Belge*, 1967, III, nr. 731.

(80) VIRET, B., *o.c.*, blz. 71 en 73; DE PAGE, H., *o.c.*, III, nr. 731; FEYAERTS, F., ERNAULT, J., *o.c.*, nr. 1256; FREDERICQ, L., *o.c.*, III, blz. 258.

(81) VIRET, B., *o.c.*, blz. 73.

Vooreerst is soepelheid vereist in verband met het bewijs van de zelfmoord.

«Il convient d'admettre qu'un *faisceau d'indices*, rendant le suicide *très probable*, en tout état de cause plus vraisemblable que la mort naturelle ou accidentelle, constitue une preuve suffisante. C'est le régime de la *preuve par vraisemblance* auquel on doit inévitablement recourir en matière de suicide, puisque l'expérience enseigne combien les situations claires et simples sont rares» (82).

Maar dan moet evenveel soepelheid aan de dag gelegd worden, voor het bewijs van het onopzettelijk karakter van de zelfmoord.

«Si l'assureur peut faire admettre le fait même du suicide grâce au régime de la preuve par vraisemblance, il est équitable de donner aussi aux ayants droit le bénéfice de certains allégements» (83).

Kunnen de rechthebbenden van de verzekerde aantonen dat niets toelaat te geloven dat de verzekerde redenen had zich te zelfmoorden, of deze bedoeling kon gehad hebben, dan moet het bewijs als voldoende beschouwd worden (84).

Bovendien moet erop gewezen worden, dat de chronologische volgorde van de geschetste bewijzen en tegenbewijzen, zowel praktisch als juridisch moeilijk houdbaar is. De zienswijze dat iedere partij elk op haar beurt haar bewijs moet aanbrengen, moet geleidelijk het onderspit delven voor de opvatting waarvolgens beide partijen — bona fide — gezamenlijk het bewijs opbouwen, en mekaar daarbij moeten helpen (85).

§ 6. DE CLAUSULE VAN UITGESTELDE ONBETWISTBAARHEID. (LA CLAUSE D'INCONTESTABILITÉ DIFFÉRÉE).

33. Dit beding bepaalt dat na afloop van een zekere termijn (de carens-tijd) na de ingangsdatum van het contract, de verzekerde som zal uitbetaald worden, zelfs in geval van vrijwillige zelfmoord (86). Het inlassen van zulk een clausule heeft in België ingang gevonden «en marge de la loi belge et même un peu à l'encontre de celle-ci» (87). Deze clausule wordt niettemin door nagenoeg alle auteurs als geldig aanzien; art.

(82) VIRET, B., *o.c.*, blz. 71.

(83) VIRET, B., *o.c.*, blz. 73.

(84) DE PAGE, H., *o.c.*, III, nr. 731.

(85) Een illustratie van deze tendens vindt men bijvoorbeeld in artikel 877 van het Gerechtelijk Wetboek.

(86) Natuurlijk blijft de hypothese van een *voorbedachte* dood of van een reeds gekende nabije waarschijnlijkheid uitgesloten: DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 283; BELTJENS, G., *o.c.*, III, nr. 151.

(87) DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 287.

41 is niet van openbare orde voorzover het de vrijwillige zelfmoord betreft (88).

Wat België betreft heb ik alleen bij MONETTE-DE VILLE-ANDRE (89) een andere opvatting aangetroffen. De Belgische wet verbiedt volgens hen, in naam van de openbare orde en de goede zeden de verzekering van opzettelijke zelfmoord. Bij inbreuk daarop is de sanctie dan ook de absolute nietigheid. Deze nietigheid betreft echter niet het ganse contract: «Seule la clause du contrat couvrant ces risques inassurables, est nulle.»

De carens-tijd ligt tussen de 1 en 3 jaar. Deze periode wordt als een voldoende waarborg aanzien om te beletten dat de verzekeringnemer zich zou verzekerd hebben met het oog op zelfmoord (90).

34. De clause van onbetwistbaarheid die in algemene bewoordingen is gesteld — zoals de clause «Zelfmoord wordt slechts na 3 jaar verzekering gedekt» — kan tot interpretatiemoeilijkheden aanleiding geven. Moet deze clause, behoudens tegenbewijs, opgevat worden als uitsluitende zowel de vrijwillige als de onvrijwillige zelfmoord, of moet de clause zo verstaan worden dat gedurende de carens-tijd alleen de opzettelijke zelfmoord uitgesloten is? (91).

Doet men voor de interpretatie van de clause vooral een beroep op het gewone spraakgebruik, dan moet het eerste alternatief bevestigend beantwoord worden (92); legt men daarentegen de nadruk op het feit dat onvrijwillige zelfmoord *nooit* een bedrog of zware fout uitmaakt in het verzekeringsrecht, dan moet het tweede alternatief als het juiste beschouwd worden (93).

35. De verzekeraar die een clause van uitgestelde onbetwistbaarheid opneemt, zou enkel «un engagement d'honneur» aangaan, waarvan de verzekerde geen uitvoering in rechte zou kunnen eisen (94). BELTJENS merkt nochtans terecht op dat «als verzekeraars zulke clauses opnemen, ze er alle belang bij hebben ze te eerbiedigen. Ze zouden zich een

(88) BELTJENS, G., *o.c.*, III, nr. 151; DOR, G., *Bull. Ass.*, 1941, blz. 283 en 287; LALOIX, P., *o.c.*, blz. 163; LES NOVELLES, *Droit Commercial*, V, nr. 1252; REPERTOIRE PRATIQUE DU DROIT BELGE, *Assurances terrestres*, nr. 272; VAN BAARLE, K., *o.c.*, blz. 59; VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, nr. 313.

(89) *o.c.*, I, nr. 86 en 370.

(90) DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 283; LATTEUR, P., ELEBAERS, D., *o.c.*, II, blz. 570; VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, II, blz. 570; VAN EECKHOUT, W., *o.c.*, nr. 313.

(91) Vóór de wet van 1874 rees een gelijkaardige moeilijkheid in verband met clauses die bepaalden dat zelfmoord de verzekering nietig maakte. Brussel, 2 juni 1851, *Pas.*, 1851, II, 331, zag daarin een uitsluiting van iedere zelfmoord; Brussel, 12 augustus 1861, dat Rb. Brussel, 11 maart 1861 bevestigt (*Pas.*, 1861, II, 367) zag daarin enkel een uitsluiting van opzettelijke zelfmoord.

(92) In deze zin: Brussel, 3 maart 1948, *J.C. Brux.*, 1950, 15 (met noot), ook verschenen in *Bull. Ass.*, 1948, 154 (met noot).

(93) In deze zin: Kh. Brussel, 10 november 1938, *Pas.*, 1941, II, 24; Brussel, 18 maart 1939, *Pas.*, 1941, II, 27 dat voornoemd vonnis bevestigt.

(94) MONETTE, F., DE VILLE, A., ANDRE, R., *o.c.*, I, blz. 114, noot 1.

«slechte naam» maken door de nietigheid van deze clausules in te roepen, zich steunend op het ongeoorloofd karakter ervan» (95).

36. Volgens de *REPertoire PRATIQUE DU DROIT BELGE* (96) komt het zelfs voor dat bepaalde maatschappijen een clause van onmiddellijke onbetwistbaarheid inlassen. Door deze clause schaffen ze radicaal de zelfmoord tot uitsluiting af, en dekken ze hem van bij het begin. Ikzelf heb geen Belgische polissen ontmoet met dergelijke clause.

37. Als besluit moge ik volstaan met even *ERNAULT* en *LEBEAU* aan het woord te laten (97) :

«Men kan inderdaad aannemen dat de opwerping vanwege de wetgever tegen de dekking van de vrijwillige zelfmoord veel waarde verliest wanneer twee jaar verlopen tussen de ingang van het contract en de zelfmoord. Men kan zich niet voorstellen dat iemand die de beslissing zou genomen hebben zich te zelfmoorden, zomaar twee jaar zou wachten om die beslissing uit te voeren. De ervaring bewijst overigens dat de zelfmoord met uitgestelde uitvoering bijna onbestaanbaar is. Hierdoor wordt de 'kans' in het contract min of meer behouden.

Nochtans blijft de waarborg van de zelfmoord, zelfs na 2 jaar, in zuiver recht betwistbaar.

Wij kunnen niettemin besluiten met de vaststelling dat de praktijk die naast en misschien wel een beetje tegen de wet gegroeid is, thans een definitieve verworvenheid is, een werkelijkheid die over het zuiver recht heen gegroeid is en die de wetgever ooit zou kunnen vastleggen zoals dit in Frankrijk gebeurde. Dat kan wellicht in een toekomstige gemeenschappelijke wet voor de landen van de Gemeenschappelijke Markt».

§ 7. SANCTIE.

Art. 41, al. 5 wet 11 juni 1874: «In die verschillende gevallen behoudt de verzekeraar de premies voor zich, tenzij het tegendeel bedongen is».

38. Sommige auteurs vinden dit het normale gevolg van de vrijwillige zelfmoord van de verzekerde: de verzekeraar heeft immers gedurende een zekere tijd het risico ondergaan (98); het is de normale sanctie voor de daad van de verzekerde die vrijwillig het risico verwezenlijkt heeft (99). Terecht is *DOR* (100) van oordeel dat deze oplossing noch billijk, noch conform is met de verzekeringstechniek: behoudt de verzekeraar de totaliteit van de premies dan behoudt hij ook het deel van de premies dat de wiskundige reserve uitmaakt, deel dat altijd eigendom blijft van de

(95) *BELTJENS, G., o.c., III, nr. 151.*

(96) *Assurances terrestres, nr. 272.*

(97) *o.c., blz. 56.*

(98) *BELTJENS, G., o.c., III, nr. 155.*

(99) *VAN EECKHOUT, W., o.c., nr. 312.*

(100) *a.c., Bull. Ass., blz. 284.*

verzekerde ! De polissen voorzien dan ook doorgaans dat de wiskundige reserve terugbetaald wordt (101).

§ 8. VOORSTELLEN TOT WIJZIGING.

39. In 1937 hebben Koelman en anderen, een wetsvoorstel ingediend houdende 'herziening van de wet van 11 juni 1874 op de verzekeringen.' In verband met de zelfmoord van de verzekerde, bepaalde artikel 79 van het voorstel (102) :

«De verzekeraar staat niet in voor den dood van dengene die zijn eigen leven heeft laten verzekeren, wanneer die dood het gevolg is van een gerechtelijke veroordeling, een tweegevecht, een zelfmoord, tenzij het bewezen ware dat deze niet vrijwillig is geweest, ... Iedere polis die een beding bevat, waarbij de verzekeraar zich verplicht de verzekerde som te betalen, zelfs bij vrijwillige en bestuuste zelfmoord van den verzekerde, kan geen uitwerking hebben dan na verloop van één jaar na het sluiten van het contract.

Het bewijs van de zelfmoord van den verzekerde moet door den verzekeraar worden aangebracht ; dat van de onbewustheid door den begunstigde.

In de onder de vorige alinea vermelde gevallen, moet de verzekeraar aan de rechthebbenden een som betalen, gelijk aan het bedrag der wiskundige reserve, dit ondanks alle strijdige overeenkomst, doch onder voorbehoud van het verstrijken van den bij de 2e alinea van het volgende artikel voorzien termijn» (103). Dit voorstel is nooit wet geworden.

40. Wijlen professor E. Van Dievoet voorzag betreffende zelfmoord in artikel 102 van zijn «Voorontwerp van wet betreffende het verzekeringscontract» :

«Behoudens strijdige overeenkomst dekt de verzekering bij overlijden den bewust gepleegden zelfmoord van den verzekerde niet. De verzekeraar moet nochtans aan den begunstigde de afkoopwaarde van het contract, overeenkomstig de bepalingen van artikel 118 van dezen titel, uitbetalen».

E. VAN DIEVOET gaf volgende toelichting bij dit artikel :

«Zelfmoord wordt behandeld bij art. 102. Verzekering van den zelfmoord, bewust door den verzekerde gepleegd, zou strijdig zijn met de openbare orde en het ontwerp verbiedt ze. Het hoort echter niet dat de verzekeraar, wanneer de verzekerde zelfmoord pleegt, het geheel bedrag van de betaalde premie voor zich houdt. Anderzijds bewijst niets dat de wiskundige reserve moet terugbetaald worden, zonder eenige afhouding voor den verzekeraar. Deze heeft het normale overlijdensrisico gedurende een zekeren tijd gedragen, zodat de risicopremie hem toebehoort. Hij heeft de kosten besteed aan een contract dat door de daad van den verzekerde voorbarig verbroken wordt. Het is dan ook billijk en voldoende dat de

(101) Voor wie minder vertrouwd is met verzekeringen, dient gezegd wat de wiskundige reserve eigenlijk is. Naarmate de verzekerde van een levensverzekering veroudert, is het duidelijk dat het risico van overlijden toeneemt. Dit zou een verhoogde premie tot gevolg moeten hebben. Nochtans verkiest de verzekeringnemer over de duur van het contract, een constante premie te betalen, zodat hij bij het begin eigenlijk teveel, en op het einde eigenlijk te weinig betaalt vergeleken met het risico dat de verzekeraar draagt. Het stuk van de premie dat teveel betaald wordt, wordt gereserveerd en is de wiskundige reserve.

(102) Zie *Parl. Stukken*, Kamer v. Volksv., Zitting van 11 juni 1937, Zitting 1836-37, III, nr. 380, blz. 41.

(103) Art. 80, al. 2, bepaalt dat het bedrag van de reserve door de verzekeraar moet gestort worden, indien de premies gedurende tenminste 3 jaar werden betaald.

verzekeraar aan de rechthebbenden de afkoopwaarde (104) van het contract uitbetaalt.

In den regel wordt thans bedongen dat zelfmoord, zelfs bij volle bewustzijn, gepleegd, het uitbetalen van het verzekerde kapitaal niet verhindert, indien het feit zich voordoet na verloop van een zekeren tijd, meestal een jaar na het afsluiten van het contract. Het ontwerp laat dergelijke overeenkomst toe; de buitenlandse wetgevingen nemen trouwens hetzelfde standpunt in» (105).

Hoofdstuk 4. Het franse recht

Art. 62 wet van 13 juli 1930:

«L'assurance en cas de décès est de nul effet si l'assuré se donne volontairement la mort. Toutefois l'assureur doit payer aux ayants droit une somme égale au montant de la réserve, nonobstant toute convention contraire. Toute police contenant une clause par laquelle l'assureur s'engage à payer la somme assurée, même en cas de suicide volontaire et conscient de l'assuré, ne peut produire effet que passé un délai de deux ans après la conclusion du contrat. La preuve du suicide incombe à l'assureur, celle de l'inconscience de l'assuré au bénéficiaire de l'assurance» (106).

§ 1. BEGRIP «ZELFMOORD» — TOEPASSINGSGEBIED VAN ART. 62.

41. Zelfmoord is «l'acte par lequel l'assuré se donne la mort avec l'intention de se la donner: le suicide est la mort délibérément voulue,

(104) De afkoopwaarde is het gedeelte van de wiskundige reserve waarop de verzekerde recht heeft, zo hij de verzekering verbreekt.

(105) VAN DIEVOET, E., *Het verzekeringswezen in België*, 1940, II, blz. 51-52; Het voor-ontwerp VAN DIEVOET wordt — wat zelfmoord betreft — kort besproken bij: DOR, G., a.c., *Bull. Ass.*, 1941, blz. 284; BASTIN, J., *L'assurance en Belgique. Quelques problèmes actuels*, 1947, blz. 220.

(106) Volgens COURET, R., *Conceptions comparées de l'assurance sur la vie dans les principales législations contemporaines*, 1939, blz. 131-142, zijn de Turkse wet van 29 mei 1926, de Chinese wet van 30 december 1929 en de Zweedse wet van 8 april 1927 alle 3 geïnspireerd op de Franse wet van 1930, die toen nog in het stadium van wetsontwerp verkeerde.

Art. 595 W. Kh. Turkije luidt: "De zelfmoord van de persoon, verzekerd tegen het leven in geval van overlijden, bevrijdt de verzekeraar; heeft de zelfmoord niettemin plaats gegrepen in omstandigheden die de verzekerde zijn vrije wil en zijn bewustzijn ontnamen, dan heeft de verzekeringsovereenkomst volle uitwerking».

Art. 66 van de Chinese wet van 1929 luidde: «Pleegt de verzekerde vrijwillig zelfmoord, dan is de verzekeraar vrijgesteld de verzekerde som te betalen. Maar hij moet aan de rechthebbenden de wiskundige reserve betalen. Als deze overeenkomst de betaling van de verzekerde som bedingt, zelfs in geval van vrijwillige zelfmoord, heeft deze conclusie maar gevolg 2 jaar na het contract».

Wat de Zweedse wet betreft: zie infra Hoofdstuk 12.

désirée et cherchée» (107). Daaronder vallen niet, de dood tengevolge van een, zelfs zware, onvoorzichtigheid of tengevolge van een toewijdingsdaad (108) ; evenmin valt daaronder de poging tot zelfmoord (109).

§2. UITSLUITING VAN DE BEWUSTE ZELFMOORD.

42. Voor de argumenten van deze uitsluiting wordt verwezen naar het desbetreffende deel wat België betreft (110).

Naast het element opzet — dat vervat ligt in het begrip 'zelfmoord — is nog een ander, een psychologisch, element vereist : alleen de *bewuste* zelfmoord is uitgesloten (111).

Ook al blijkt deze vereiste niet uit art. 62 al. 1, toch is ze zonder enige twijfel noodzakelijk : art. 62 al. 2 en 3, en de voorbereidende werken zijn voldoende aanwijzingen dienaangaande (112).

§ 3. GEEN UITSLUITING VAN DE ONBEWUSTE ZELFMOORD.

43. Onder onbewuste zelfmoord moet verstaan worden, de handeling van een persoon «qui n'a plus la pleine possession de ses facultés mentales, dont la volonté est obnubilée, la force de résistance annihilée, au point qu'il ne saisit pas la portée morale et les conséquences de son acte» (113).

De rechtspraak gaat in dezelfde zin : er is onbewuste zelfmoord «lorsque l'assuré a cédé à des impulsions qui ont dominé sa volonté et altéré son libre arbitre : il a bien voulu se donner la mort, mais un état morbide quelle qu'en soit la cause — maladie, état alcoolique, passion, état dépressif — l'a empêché de juger clairement de la portée et des conséquences de son acte (114).

In deze gevallen zal de verzekeraar dekking verschuldigd zijn.

Nochtans zou de verzekeraar kunnen bedingen dat hij in dit geval toch geen dekking zal verschuldigd zijn. Alhoewel art. 62 van dwingend recht

(107) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 476 ; JACOB, N., LE TOURNEAU, P., *Assurances et responsabilité civile*, 1974, II, nr. 371 ; LAMBERT, Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 85 ; PLANIOL, M., RIPERT, G., *Traité pratique de droit civil français*, 1954, XI, *Les Assurances*, door BESSON, A., nr. 1398.

(108) PICARD M., BESSON A., *o.c.*, I, nr. 476 ; LEFORT J., *o.c.*, I, blz. 510.

(109) PICARD M., BESSON A., *o.c.*, I, nr. 476 ; LEFORT J., *o.c.*, I, blz. 511.

(110) Zie nr. 22 in hoofdstuk 3 § 3.

(111) PICARD M., BESSON A., *o.c.*, I, nr. 476 ; JACOB N., LE TOURNEAU P., *o.c.*, II, nr. 371 ; LAMBERT J., FAIVRE, *o.c.*, nr. 85 ; PLANIOL M., RIPERT G., *o.c.*, nr. 1398.

(112) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 476.

(113) Ibidem.

(114) LAMBERT, Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 86.

is, belet niets de verzekeraar de uitsluiting van dekking uit te breiden tot de onbewuste zelfmoord, vooral gedurende de carens-tijd (115).

Volgens sommige auteurs echter maakt onbewuste zelfmoord een geval van overmacht uit, dat nooit kan uitgesloten worden (116).

§ 4. DE BEWIJSREGELING.

44. De Franse rechtspraak van vóór de wet van 1930 eiste dat de verzekeraar het bewijs zou leveren én van de zelfmoord én van zijn bewust karakter (117). Lefort bracht in 1920 al kritiek uit tegen deze rechtspraak. Ze verergerde immers de positie van de verzekeraar «car s'il est difficile pour une personne étrangère à l'assuré de prouver le suicide, la tâche est plus lourde encore pour arriver à recueillir des faits d'ordre intime, qu'une famille sera toujours portée à dissimuler» (118). Bovendien miskent deze rechtspraak de normale bewijsregels, en gaat zij uit van een vermoeden van krankzinnigheid.

Als reactie tegen deze vroegere rechtspraak, voorziet art. 62 al. 3 dat de verzekeraar het feit van de zelfmoord moet bewijzen, en de begunstigde het onbewust karakter ervan (119). Dit bewijs mag met alle middelen geleverd, ook met vermoedens op voorwaarde dat ze zijn 'graves, précises et concordantes' (120). Deze regeling is vrij normaal.

Er is thans bij de rechtspraak een tendens waar te nemen ten voordele van het onbewust karakter van de zelfmoord (121).

«... Il faut noter la tendance moderne des médecins psychiatres à considérer tous les suicidaires comme des malades, donc à admettre l'inconscience dans la plupart des cas où ils sont consultés par les magistrats» (122). De rechtbanken zijn geneigd deze tendens te volgen.

Om zich tegen deze tendens te verzetten, bestaat voor de verzekeraar slechts één oplossing : elke zelfmoord uitsluiten...

§ 5. DE CLAUSULE VAN UITGESTELDE ONBETWISTBAARHEID.

45. Vóór de wet van 1930 waren deze clausules verboden. De Engelse en Amerikaanse verzekeringsmaatschappijen die in Frankrijk opereerden, namen echter

(115) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 475.

(116) ANCEY, C., SICOT, L., *La loi sur le contrat d'assurance*, 1955, commentaar bij art. 62; TRASBOT, A., *Commentaire à la loi du 13 juillet 1930*, 1931, blz. 108.

(117) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 476; LEFORT, J., *o.c.*, II, blz. 576.

(118) LEFORT, J., *o.c.*, II, blz. 577.

(119) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 476 en aldaar aangehaalde rechtspraak; LEFORT, J., *o.c.*, II, blz. 575; JACOB, N., LE TOURNEAU, P., *o.c.*, II, nr. 371; LAMBERT, Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 86; PLANIOL, M., RIPERT, G., *o.c.*, XI, nr. 1398.

(120) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 476; LEFORT, J., *o.c.*, II, blz. 575.

(121) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 476; LAMBERT, Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 86; de DARDEL, E., *o.c.*, *Le Petit Moniteur des Assurances*, oct. 1972, blz. 17.

(122) LAMBERT Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 86.

zulke clauses op in hun polissen. Om zich tegen deze 'oneerlijke concurrentie' te verdedigen, lasten sinds 1910 ook de Franse maatschappijen clauses van uitgestelde onbetwistbaarheid in, waarbij ze soms zelfs kortere carens-tijden voorzagen dan hun Amerikaanse collega's. De wetgever van 1930 stond aldus voor een vol-dongen feit, en moest aan de noden van de praktijk toegeven (123).

De clause van uitgestelde onbetwistbaarheid is geldig, maar heeft slechts gevolgen 2 jaar na het afsluiten van de overeenkomst. Deze termijn kan natuurlijk conventioneel verlengd worden, aangezien 2 jaar het minimum is dat door de openbare orde vereist is (124). Door de verzekeringsmaatschappijen wordt zeer veelvuldig gebruik gemaakt van deze clause.

Dit alles belet sommige auteurs niet, de mogelijkheid van dergelijke clauses, met een zekere terughoudendheid te aanvaarden. De wetgever — die terecht dacht dat wie van plan is zich te zelfmoorden, niet koudweg 2 jaar zal wachten om zijn plan ten uitvoer te brengen — vergat een ander, reëel gevaar: wie immers na de 2 jaar in een moeilijke positie komt te staan, kan des te moeilijker aan de neiging tot zelfmoord wijken, daar hij zijn nabestaanden veilig weet (125). Deze clause is dus van aard naar de zelfmoord te drijven: «Elle présente ainsi un caractère certain d'immoralité que le législateur a négligé ou à tort a sous-estimé». Bovendien is de clause strijdig met het risicobegrip, en het verbod om bedrog te verzekeren. «Elle constitue une entorse aux principes mêmes de l'assurance» (126).

§ 6. GEVOLGEN VAN DE ZELFMOORD.

46. Ingeval van onvrijwillige zelfmoord, is de verzekeraar dekking verschuldigd. Is er bewuste zelfmoord, dan heeft de verzekering geen gevolg («est de nul effet»): de verzekeraar zal het verzekerde kapitaal niet moeten uitbetalen. Nochtans moet hij niettegenstaande elk strijdig beding de wiskundige reserve betalen aan de beneficiaris van de verzekering (de wettekst spreekt op onpreciese wijze van 'ayants droit'). Bevat de polis een clause van onbetwistbaarheid, dan is de verzekeraar, na de carens-tijd, dekking verschuldigd (127).

(123) Zie VIRET, B., *o.c.*, blz. 52-53.

(124) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 478-479; JACOB, M., LE TOURNEAU, P., *o.c.*, II, nr. 372; LAMBERT, Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 85; PLANIOL, M., RIPERT, G., *o.c.*, XI, nr. 1400.

(125) LAMBERT, Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 85; PLANIOL, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 478.

(126) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nr. 478.

(127) PICARD, M., BESSON, A., *o.c.*, I, nrs. 477 en 479; DOR, G., *a.c.*, *Bull. Ass.*, 1941, blz. 284-285; LAMBERT, Y., FAIVRE, *o.c.*, nr. 85; PLANIOL, M., RIPERT, C., *o.c.*, XI, nr. 1399.

Hoofdstuk 5. Het nederlandse recht

Art. 307 Wetboek van Koophandel :

«Indien hij die zijn leven heeft laten verzekeren, zich van het leven berooft, of met den dood wordt gestraft, vervalt de verzekering».

§ 1. BEGRIP «ZELFMOORD» — TOEPASSINGSGEBIED.

47. Art. 307 is enkel toepasselijk ingeval van verzekering van het eigen leven : bij verzekering van het leven van een derde, heeft zelfmoord geen invloed (128). Dit is de gebruikelijke regeling.

Opvallend is dat het onderscheid tussen de vrijwillige en onvrijwillige zelfmoord, dat niet in de wettekst voorkomt, door de verzekeringsmaatschappijen (zie infra), en door de rechtspraak is binnengehaald. De jongste rechtspraak acht zelfmoord alleen dan aanwezig, wanneer de verzekerde zich opzettelijk en bewust het leven beneemt (129). Zelfmoord eist dat de *opzettelijke* daad van levensberoving de dader *toerekenbaar* is (130).

Zelfmoord kan dus aanwezig zijn «ook al is de verzekerde ontoerekeningsvatbaar tengevolge van een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing van zijn geestesvermogens. Aan het vereiste van het opzettelijk en bewust handelen is alleen dan niet voldaan, wanneer de zelfmoordenaar tot zijn daad kwam in een geestestoestand als bijvoorbeeld bestaande bij een aanval van waanzin of razernij, bij ijlkoots, of ook tengevolge van een vergissing...» (131).

§ 2. BEWIJSLAST.

48. Het invoeren van het klassieke onderscheid tussen de bewuste en onbewuste zelfmoord, bracht natuurlijk de daarbij behorende bewijsmoeilijkheden mee.

Bepaalde rechtspraak eist het bewijs door de verzekeraar van de toerekenbare zelfmoord (132). Thans komt echter vast te staan, dat de begunstigde het bewijs van de *ontoerekenbaarheid* moet leveren (133).

(128) MOLENGRAAFF, L., *Leidraad bij de beoefening van het Nederlandse Handelsrecht*, 1955, III, blz. 716. MOLENGRAAFF meldt niettemin het bestaan van afwijkende rechtspraak.

(129) STICHTER, D., PLOEG, A., *Levensverzekering. Juridische, wiskundige en fiscale beschouwingen*, 1971, blz. 83.

(130) MOLENGRAAFF, L., *o.c.*, III, blz. 176.

(131) STICHTER, D., PLOEG, A., *o.c.*, blz. 83.

(132) Zie bijvoorbeeld : Rb. Amsterdam, 15 oktober 1915, *N.J.*, 1915, blz. 184.

(133) Zie bijvoorbeeld : Hof Amsterdam, 20 oktober 1916, dat het bovengenoemd vonnis vernietigt (zelfde vindplaats als vonnis) ; Rb. Leeuwarden, 22 december 1938, *N.J.*, 1939, nr. 526 ; Hof Amsterdam, 26 juni 1953, *N.J. en W.*, 1953, nr. 743.

Daardoor sluit deze rechtspraak aan bij de bewijsregeling die men in de meeste landen aantreft.

STICHTER en PLOEG menen terecht dat deze laatste opvatting de juiste is: bij ontstentenis van een speciale overeenkomst tussen partijen omtrent het bewijs brengt een redelijke verdeling van de bewijslast mee dat, in een geval als dit, het aanwezig geweest zijn van een bijzondere omstandigheid bewezen moet worden door de partij die er zich op beroept (134).

§ 3. DE CLAUSULE VAN ONBETWISTBAARHEID.

49. Het staat de partijen vrij overeen te komen dat de uitkering ook in het geval van zelfmoord — zelfs de opzettelijke — hetzij in elk geval, hetzij na verloop van een bepaald aantal jaren, zal geschieden (135). De clause van onmiddellijke onbetwistbaarheid zou dus — vrij eigenaardig — geldig zijn in Nederland! In werkelijkheid nochtans, stelt het probleem zich niet, vermits nagenoeg alle maatschappijen een clause van uitgestelde onbetwistbaarheid in hun polis inlassen (136).

De clause voorziet een carens-tijd van één, twee of drie jaar (137). Ook hier wil men uitsluiten dat de verzekering met de gedachte aan zelfmoord wordt gesloten.

Twee soorten clauses komen voor: er zijn maatschappijen die in geval van zelfmoord tijdens de carens-tijd, onder geen enkel beding uitkeren, en andere die in dat geval toch uitkeren als de begunstigde kan aantonen dat de zelfmoord in een toestand van ontoerekeningsvatbaarheid plaats had (138). In dit laatste geval duiken weer de bewijsmoeilikheden op, en moet men vaak, aldus Nanninga, een terrein betreden dat men uit piëteitsoverwegingen liever onbetreden laat. Men vraagt zich in verzekeringskringen dan ook af of het radicaal weigeren te decken binnen een niet te lang gestelde termijn niet de voorkeur geniet (139).

(134) STICHTER, D., PLOEG, A., *o.c.*, blz. 84 noot 1.

(135) MOLENGRAAFF, L., *o.c.*, blz. 717.

(136) DORHOUT MEES, T., *o.c.*, III, blz. 147; STICHTER, D., PLOEG, A., *o.c.*, blz. 83; NANNINGA, L.C., *Levensverzekering*, 1962, blz. 91.

(137) NANNINGA, L.C., *o.c.*, blz. 91; DORHOUT-MEES, T., *o.c.*, III, blz. 147.

(138) STICHTER, D., PLOEG, A., *o.c.*, blz. 83; NANNINGA, L.C., *o.c.*, blz. 91.

(139) NANNINGA, L.C., *o.c.*, blz. 91.

(140) Te vinden in de *Schönfelder Deutsche Gesetze, Textsammlung*, nr. 62.

Hoofdstuk 6. Het Duitse recht

§ 169 VVG (Versicherungsvertragsgesetz): (140)

1. Bei einer Versicherung für den Todesfall ist der Versicherer von der Verpflichtung zur Leistung frei, wenn derjenige, auf dessen Person die Versicherung genommen ist, Selbstmord begangen hat.

2. Die Verpflichtung des Versicherers bleibt bestehen, wenn die Tat in einem die freie Willensbestimmung ausschliessenden Zustande krankhafter Störung der Geistestätigkeit begangen worden ist.

§ 1. BEGRIP «ZELFMOORD».

50. Zelfmoord is «jede mit Absicht ausgeführte unmittelbare Tötung der eigenen Person» (141). De verzekerde moet *opzettelijk* een einde maken aan zijn leven (142). Maar zelfmoord is niet alleen «vorsätzliche Selbsttötung»: zelfmoord veronderstelt tevens dat men «die Vernichtung des eigenen Lebens *bezweckt*» (143). Deze handeling moet de verzekerde bovendien *toerekenbaar* zijn (144). Een uitwendige handeling is niet steeds noodzakelijk: zelfmoord is ook aanwezig als iemand zich door een ander laat doden (zoals in geval van dubbele zelfmoord) (145).

§ 2. DE VERZEKERBAARHEID VAN DE VRIJWILLIGE ZELFMOORD.

51. Juridisch gezien is de zelfmoord in geval van levensverzekering bij overlijden «die vorsätzliche Herbeiführung des Versicherungsfalls» (146). Bijgevolg bepaalt § 169 VVG al. 1 dat de verzekeraar in dit geval niet moet uitkeren. Nochtans zal de verzekeraar overeenkomstig § 176, de wiskundige reserve verminderd met een aftrek voor schadeloosstelling, moeten betalen (147).

(141) Definitie van BRUCK, E., aangehaald door FLORSCHUTZ, *Der Selbstmord der Versicherten in der Lebensversicherung*, 1934, blz. 2.

(142) GOLL, H.P., GILBERT, W., *Handbuch der Lebensversicherung*, 1975, blz. 194.

(143) EHRENZWEIG, A., *Deutsches (Österreichisches) Versicherungsvertragsrecht*, 1952, blz. 417.

(144) FLORSCHUTZ, K., *o.c.*, blz. 2-3.

(145) EHRENZWEIG, A., *o.c.*, blz. 417; in dezelfde zin: GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 194.

(146) FLORSCHUTZ, K., *o.c.*, blz. 3; in dezelfde zin: GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 194.

(147) FONKERT, N., *Beschouwingen over de wetgeving op de verzekeringsovereenkomst*, 1950, blz. 335; EHRENZWEIG, A., *o.c.*, blz. 418.

Aangezien § 169 slechts dwingend is, in de zin dat er conventioneel niet mag van afgeweken worden ten nadele van de verzekeringnemer (§ 178), kunnen de verzekeraars hun verplichting ingeval van zelfmoord uitbreiden (zie infra § 5).

§ 3. DE ONVRIJWILLIGE ZELFMOORD.

52. § 169 al. 2 bepaalt dat de verzekeraar tot uitkering verplicht is wanneer de zelfmoord gepleegd is 'in een toestand van ziekelijke storing der geestesvermogens welke een vrije wilsbepaling onmogelijk maakt' (148). Deze terminologie is geïnspireerd op § 104 BGB.

Volgens het Bundesgerichtshof komen alle storingen van het verstandsvermogen, zowel als die van het wils-, gevoels- of driftenleven in aanmerking (149).

De verzekeraars kunnen in geen geval aan deze verplichting ontsnappen — ook niet tijdens de carens-tijd —, aangezien al. 2 tot het voordeel strekt van de verzekeringnemer, en in die mate dwingend is.

Daarentegen is het toegelaten, de plicht tot uitkering uit te breiden tot andere gevallen. Zo bedingen veel levensverzekeringsmaatschappijen een uitkeringsplicht, wanneer de zelfdoding gebeurde onder «dem Druck schwerer körperlicher Leiden» (150).

§ 4. DE BEWIJSLAST.

53. Rechtsleer en rechtspraak zijn het er over eens dat de verzekeraar het feit van de zelfmoord moet bewijzen (151). Het 'Beweis auf erste Sicht' (prima-facie bewijs) volstaat. Kan zelfmoord aldus niet bewezen worden, dan beschouwt de rechtspraak de zelfmoord toch als bewezen als deze hoogstwaarschijnlijk ('höchstwahrscheinlich') is (152).

Wil de begunstigde nu toch aanspraak maken op dekking, dan moet hij het onvrijwillig karakter van de zelfmoord bewijzen (153). Ook hier volstaat het bewijs door voldoende waarschijnlijkheid (154).

Nadien kan de verzekeraar nog dekking weigeren, als hij kan bewijzen dat de verzekeringnemer de aangifteplicht geschonden heeft vóór het

(148) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 195-198; EHRENZWEIG, A., *o.c.*, blz. 418-419; VIRET, B., *o.c.*, blz. 56.

(149) BGH, 27 november 1959, NJW 60/1393.

(150) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 197.

(151) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 194; EHRENZWEIG, A., *o.c.*, blz. 417-418, VIRET, B., *o.c.*, blz. 57; BGH, 10 januari 1955, *Vers. R.* 55/99.

(152) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 194-195; VIRET, B., *o.c.*, blz. 57.

(153) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 197.

(154) VIRET, B., *o.c.*, blz. 57.

afsluiten van de overeenkomst (onjuiste beantwoording van de door de verzekeraar gestelde vragen). Bevond de verzekerde zich bij het afsluiten van de overeenkomst al in een geestestoestand als omschreven door § 169 al. 2, en heeft deze toestand zich tot de zelfmoord niet veranderd, dan heeft de overeenkomst geen gevolg, omdat ze door een onbekwame (geschäftsunfähige) werd afgesloten (§ 104 BGB) (155).

§ 5. DE CLAUSULE VAN ONBETWISTBAARHEID.

54. Alhoewel de verzekeraars in geval van vrijwillige zelfmoord overeenkomstig § 169 al. 1, geen dekking verschuldigd zijn, mogen zij in hun polissen hun verplichtingen ten aanzien van de verzekerde uitbreiden (156). Van deze mogelijkheid hebben de meeste verzekeringsmaatschappijen gebruik gemaakt (157): opzettelijke zelfmoord wordt na verloop van een zekere termijn — gaande van één tot vijf jaar — gedekt (158).

§ 6. BESLUIT.

55. De Duitse regeling werd door BRUCK-DORSTLING, op prachtige wijze kernachtig samengevat: «Nicht eingeschlossen aber einschliessbar ist der zurechenbare Selbstmord. Eingeschlossen und nicht ausschliessbar ist der unzurechenbare Selbstmord» (159).

Hoofdstuk 7. Het italiaanse recht

Art. 1927 Codice Civile:
Suicidio dell'assicurato.

In caso di suicidio del l'assicurato, avvenuto prima che siano decorsi due anni dalla stipulazione del contratto, l'assicuratore non è tenuto al pagamento delle somme assicurate, salvo patto contrario.

L'assicuratore non è nemmeno obbligato se, essendovi stata sospensione del contratto per mancato pagamento dei premi, non sono decorsi due anni dal giorno in cui la sospensione è cessata.

(155) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 198.

(156) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 194; EHRENZWEIG, A., *o.c.*, blz. 419.

(157) GOLL, H.P., GILBERT, W., *o.c.*, blz. 194; FONKERT, N., *o.c.*, blz. 335.

(158) RAESTRUP, O., *Selbstmord und Lebensversicherung, Lebensversicherungs-Medizin*, 1958, blz. 7.

(159) Aangehaald door VIRET B., *o.c.*, blz. 86.

56. Voordien werd de materie geregeld door art. 450 Wetboek van Koophandel dat bepaalde dat «l'assicuratore non è tenuto al pagamento della somma assicurato se la morte della persona, che ha fatto assicurare la propria vita, sia avvenuta per suicidio volontario». Het begrip 'opzettelijke zelfmoord' had in rechtspraak en rechtsleer tot verschillende interpretaties aanleiding gegeven. Om aan de talrijke processen een einde te maken, vervangden de verzekeringsmaatschappijen, de term 'volontario' van de wet, door 'cosciente' in hun polissen. Dit bracht echter niet het gewenste resultaat mee, omdat de rechtspraak haar vroegere standpunten bleef behouden. Er bleef de verzekeraars niets anders over dan nogmaals de clausule in hun polissen te wijzigen : zij sloten thans elke zelfmoord uit, maar slechts gedurende een zekere periode. Art. 1927 C.C. heeft dergelijke clausules bevestigd (160).

§ 1. BEGRIP 'ZELFMOORD'.

57. Onder zelfmoord moet verstaan «l'atto di chi *intenzionalmente* si è procurata la morte» (161). Opzet is dus vereist.

§ 2. DE VERZEKERBAARHEID VAN DE ZELFMOORD.

58. Art. 1927 C.C. bepaalt dat zelfmoord, binnen de 2 jaar na het afsluiten van de overeenkomst, of indien er een onderbreking is geweest in het betalen van de premies, binnen de 2 jaar na het hervatten van de overeenkomst, door de verzekeraar niet moet gedekt worden, tenzij andersluidend beding (162).

Het doel van deze regel is dubbel : vermijden dat levensverzekerings-overeenkomsten gesloten worden met het oog op zelfmoord — een carens-tijd van 2 jaar wordt daarvoor als een voldoende waarborg aanzien —, en vermijden dat geschillen zouden rijzen met betrekking tot de geestesgesteldheid van de zelfmoordenaar op het ogenblik van zijn handeling (163).

59. Wat gebeurt er nu ingeval van zelfmoord gepleegd na de carens-tijd ?

Volgens sommigen geldt in dit geval opnieuw de algemene regel volgens dewelke de mentale toestand het beslissend criterium is om te weten of de verzekeraar dekking verschuldigd is of niet.

M. GHERSI is het daar niet mee eens : de eerste twee jaar, wordt zelfmoord *niet* gedekt, ongeacht de mentale toestand ; na de twee jaar

(160) Zie uitvoeriger over de historische ontwikkeling : GHERSI, M., *Il rischio suicidio nell' assicurazione sulla vita*, *Assicurazioni*, 1954, I, blz. 146-148.

(161) GHERSI, M., *a.c.*, *Assicurazioni*, 1954, I, blz. 148.

(162) GHERSI, M., *a.c.*, *Assicurazioni*, 1954, I, blz. 150-151 ; SORAVIA, B., *L'assicurazione sulla vita*, 1962, nr. 100, blz. 118-119.

(163) GHERSI, M., *a.c.*, *Assicurazioni*, 1954, I, blz. 151.

moet integendeel *elke* zelfmoord gedekt, opnieuw ongeacht de geestes-toestand ! (164).

GHERSI haalt twee argumenten aan. Het eerste steunt op de letter van de wet : 'In caso di *suicidio...*'. De wettekst maakt geen onderscheid tussen opzettelijke en onopzettelijke, vrijwillige en onvrijwillige zelfmoord, voor de carenperiode. Dit onderscheid mag dan ook niet ingevoerd worden voor de periode nadien. Het tweede argument steunt op de funktie van art. 1927 C.C. : men wil vermijden dat de verzekering afgesloten wordt met het oog op zelfmoord, m.a.w. dat de verzeerde opzettelijk het risico zou verwezenlijken. Dergelijke handelwijze wordt gesanctioneerd door de algemene regel van art. 1900 C.C. Art. 1927 C.C. heeft van deze algemene regel afgeweken : de bijzondere wet krijgt voorrang op de algemene. Bovendien bekrachtigt art. 1927 C.C. een verzekeringspraktijk die erop gericht was geschillen met betrekking tot de geestestoestand van de zelfmoordenaar te vermijden, ook na een carenstijd ! GHERSI besluit dan ook dat «in caso di *suicidio posteriore al biennio, non è consentito all'impresa assicuratrice accertare, per esimersi dal pagamento, le condizioni mentali del soggetto che si è soppresso : essa deve invece adempiere l'obbligazione del pagamento della somma assicurata*» (165).

§ 3. DE CLAUSULE VAN ONBETWISTBAARHEID..

60. Uit de wettekst blijkt duidelijk dat dergelijke clausule mogelijk is. De polissen kunnen zelfs nog verder gaan dan de wettelijke carenstijd : een clausule van onmiddellijke onbetwistbaarheid zou volgens het Italiaans recht mogelijk zijn ! Zulke clausule zou niet onwettig zijn, omdat men naast de eventuele neiging zich te laten verzekeren met het oog op zelfmoord, als tegenpool heeft 'l'instinto di *conservazione*' en alle hindernissen van burgerlijke, religieuze of morele aard, die «*sono troppo forti e tengono l'uomo così avvinto alla vita*» (166).

Hoofdstuk 6. Het zwitserse recht

In Zwitserland is geen specifieke wetsbepaling te vinden in verband met zelfmoord. Doorgaans brengt men dit onder art. 14/1 LCA (Loi fédérale sur le Contrat d'Assurance) dat bepaalt dat de verzekeraar bevrijd is indien het risico opzettelijk veroorzaakt werd door de verzekeringsnemer of de rechthebbende.

§ 1. BEGRIP 'ZELFMOORD'.

61. Rechtsleer en rechtspraak zijn het eens om onder zelfmoord te verstaan «*le fait de se donner intentionnellement la mort*» (167).

(164) Ibidem.

(165) GHERSI, M., *a.c.*, *Assicurazioni*, 1954, I, blz. 152.

(166) GHERSI, M., *a.c.*, *Assicurazioni*, 1954, I, blz. 153.

(167) VIRET, B., *o.c.*, blz. 46.

§ 2. DE VERZEKERBAARHEID VAN DE OPZETTELIJKE ZELF-MOORD (168).

62. Overeenkomstig art. 14/1 LCA is de verzekeraar bevrijd indien het risico opzettelijk veroorzaakt werd door de verzekeringnemer of de rechthebbende (zie supra). Deze bepaling is echter niet imperatief zodat volgens rechtsleer en rechtspraak, de verzekeraar mag bedingen zich voor dergelijke gevallen toch gebonden te achten. Volgens de rechtspraak is niet het verzekeren zélf van de opzettelijke zelfmoord tegen de openbare orde, wel het *onbeperkt* dekken: de openbare orde eist een carens-tijd bij het verzekeren van zelfmoord (zie infra § 5).

Tegen het dekken van opzettelijke zelfmoord worden de klassieke bezwaren geuit. Tegen deze bezwaren worden de gewone feitelijke argumenten aangevoerd. Het volstaat bijgevolg te verwijzen naar het desbetreffende deel wat België betreft (169).

§ 3. DE VERZEKERBAARHEID VAN DE PATHOLOGISCHE ZELF-MOORD (170).

63. Deze is ongetwijfeld mogelijk. Pathologische zelfmoord wordt in principe gedekt.

Kan de verzekeraar zich echter integendeel van de dekking ervan *bevrijden*?

Een clause die *uitdrukkelijk* pathologische zelfmoord uitsluit, is geldig volgens de rechtspraak. Sommige auteurs zijn de tegenovergestelde mening toegedaan, echter ten onrechte volgens VIRET: de verzekeraar mag bedingen tijdens de carens-tijd pathologische zelfmoord niet te dekken. In dit geval wordt bedongen dat toch de wiskundige reserve wordt betaald (171).

Is de uitsluitingsclause nochtans in *algemene* bewoordingen opgesteld, dan wordt zij zo geïnterpreteerd dat de verzekeraar blijft instaan voor pathologische zelfmoord.

§ 4. DE BEWIJSREGELING.

64. In de LCA zijn geen specifieke bepalingen dienaangaande. Bijgevolg gelden de regels van gemeen recht inzake bewijs. De begunstigen

(168) Zie uitvoeriger VIRET, B., *o.c.*, blz. 80 tot 85.

(169) Zie nr. 22 Hoofdstuk 3 § 3.

(170) Zie uitvoeriger VIRET, B., *o.c.*, blz. 85 tot 89, en 103.

(171) VIRET, B., *o.c.*, blz. 103; WEBER, A., WARTBURG, W.V., *L'assurance sur la vie*, 1942, blz. 119.

moeten het feit van de dood bewijzen om het kapitaal op te strijken ; om dekking te weigeren, moet de verzekeraar zelfmoord bewijzen (172).

Is men het eens over het principe, de rechtspraak past het in concreto toe op verschillende wijze : een deel eist van de verzekeraar een strikt bewijs van de zelfmoord, terwijl het ander deel van oordeel is dat «une preuve directe et absolue» van de zelfmoord niet steeds kan gegeven worden, en stelt zich tevreden als de verzekeraar de zelfmoord «hautement vraisemblable» maakt (173).

Het komt de begunstigen toe de exceptie van de verzekeraar te ontcrachten door het bewijs te leveren dat de verzekerde op het ogenblik van zijn handelen «était privé de discernement par l'effet d'une maladie mentale, de faiblesse d'esprit, d'ivresse ou de toute autre cause semblable» (art. 16 Code Civil Suisse). Dit bewijs wordt door de rechtspraak met een zekere strengheid gehanteerd.

De reden hiervan is dat het bewijs door een deskundigenverslag moet geleverd. De deskundige moet bewijzen dat één der oorzaken van art. 16 CCS aanwezig is, en dan de weerslag daarvan op het onderscheidingsvermogen van de verzekerde. Schizofrenie bewijzen volstaat bijvoorbeeld niet : men moet bewijzen dat het vermogen redelijk te handelen afwezig was door een oorzaak van art. 16. De verzekeringsmaatschappijen nemen daarentegen wel een soepeler houding aan.

De rechtspraak staat in de uiteengezette zin vast ; de rechtsleer nam geen standpunt in, maar sluit zich stilzwijgend aan bij de rechtspraak. De verzekeringsmaatschappijen leggen in hun algemene voorwaarden, geen andere verdeling van de bewijslast op (174).

§ 5. DE CLAUSULE VAN ONBETWISTBAARHEID (175).

65. Deze clausule is ongetwijfeld mogelijk, en is geldig als een carens-tijd van minimum 3 jaar voorzien is. Alle maatschappijen voorzien heden ten dage een termijn van 3 jaar (176).

Dit heeft voor gevolg dat de verzekeraar zich het recht ontzegt na de 3 jaar nog de exceptie van opzettelijke zelfmoord, die steunt op art. 14/1 LCA, in te roepen.

Kan de verzekeraar echter bewijzen dat de zelfmoord *rechtstreeks* het uitbetalen van de verzekerde som tot doel had, dan prevaleert opnieuw art. 14/1 LCA (de verzekeraar kan bijvoorbeeld bedrog bewijzen. Dit

(172) Ook hier vindt men dus het vermoeden van een natuurlijke dood ook weer gesteund op 'l'instinct de conservation propre à tout être vivant'. VIRET, B., o.c., blz. 120 : «En matière d'assurance sur la vie, la présomption est en faveur du décès naturel».

(173) Zie over het bewijs door waarschijnlijkheid : nr. 31-32, Hoofdstuk 3, § 5, E.

(174) VIRET, B., o.c., blz. 66-69.

(175) Zie uitvoeriger bij VIRET, B., o.c., blz. 91-101.

(176) VIRET, B., o.c., blz. 93 ; WEBER, A., WARTBURG, W.V., o.c., blz. 119.

zal het geval zijn als de verzekerde chantage pleegde, door te dreigen zich te zelfmoorden als de verzekeraar niet onmiddellijk een kapitaal uitbetaalde dat hoger was dan de wiskundige reserve).

Tijdens de carens-tijd is de verzekeraar geen dekking verschuldigd. De Algemene Voorwaarden van alle maatschappijen voorzien nochtans dat de wiskundige reserve wordt betaald aan de begunstigde. Na de carens-tijd wordt door de verzekeraar dekking verleend, net alsof het om een natuurlijke dood of een dood bij ongeval ging (177).

Hoofdstuk 9. Het engelse recht

§ 1. ZELFMOORD ALS MISDAAD.

66. Tot 1961 was zelfmoord in Engeland een misdraad (felony). Dit had vanzelfsprekend zijn repercuties op het verzekeringsrecht. Op de zelfmoord kan immers het oude principe van het verzekeringsrecht worden toegepast volgens hetwelk de verzekerde geen aanspraak kan maken op dekking, zo het verlies door zijn eigen misdrijf is veroorzaakt (178). Bewuste zelfmoord is een misdraad, en men kan zich niet verzekeren tegen de gevolgen van zijn eigen onwettige handelwijze (179).

Beresford v. Royal Insurance (180) is inzake zelfmoord de 'leading case'. De overledene verzekerde zich in 1925. In 1934 schoot hij zich naar het leven, opdat zijn nabestaanden zouden genieten van de polis. Hij was gezond op het ogenblik van de zelfmoord, die dientengevolge een misdrijf uitmaakte. De polis bepaalde echter uitdrukkelijk dat bewuste zelfmoord binnen het jaar na het afsluiten van de polis, deze laatste nietig maakte. De polis voorzag dus impliciet dat anders, de bewuste zelfmoord gedekt bleef. Niettegenstaande besliste de rechter dat zijn vertegenwoordigers geen dekking konden verkrijgen. «The absolute rule is that the courts will not recognise a benefit accruing to a criminal from his crime... His executor or administrator claims as his representative, and, as his representative, falls under the same ban» (181).

(177) VIRET, B., o.c., blz. 103-105.

(178) Amicable Insurance v. Bolland (1830) 4 Bliq (N.S.) 194 : de zaak Fautleroy.

(179) CARPNAEL, C., *The effect of suicide on life insurance*, Atti del decimo congresso internazionale degli assicuratori, Rome, 1934, blz. 449. 'Insane suicide' was geen misdrijf en belette geen dekking. Ook zelfmoord gepleegd gedurende een 'temporary insanity' was geen belemmering om dekking te krijgen, als de verzekerde maar de gevolgen van zijn handeling niet inzag.

(180) (1938) A.C. 586. Dit arrest van het Londens Hof van Beroep vindt men in het Frans in de R.G.A.T., 1938, blz. 122 e.v.

(181) (1938) A.C. 599.

Dit geval zou thans anders beslist worden, aangezien art. 1 van de Suicide Act van 1961 bepaalt dat «The rule of law whereby it is a crime for a person to commit suicide is hereby abrogated» (182).

§ 2. DE VERZEKERBAARHEID VAN DE ZELFMOORD.

67. Het Engelse levensverzekeringsrecht dekt niet de dood veroorzaakt door het moedwillig wangedrag (wilful misconduct) van de verzekerde (183) tenzij de polis anders bepaalt : dit is een vanzelfsprekende uitzondering in het verzekeringsrecht. Dit wangedrag moet de onmiddellijke oorzaak (proximate cause) zijn van de dood. Het moet bovendien moedwillig zijn. Pleegt een verzekerde bijgevolg zelfmoord in een toestand van krankzinnigheid (insane suicide), dan is de verzekeraar dekking verschuldigd (184).

Niets belet de verzekeraars een clause in te lassen waarbij elke zelfmoord, bewuste of onbewuste, wordt uitgesloten (185). Soms sluit de polis enkel 'suicide' of 'death by the assured's own hand' uit (186). Deze clauses worden aldus geïnterpreteerd dat hieronder vallen «all cases of intentional self-destruction, whether criminal or not, where the assured knew the nature of his act and the natural consequence of what he was doing» (187). Daaronder vallen dus niet de gevallen waar de verzekerde niet wist wat hij deed, omdat zijn handeling in dit geval niet opzettelijk (intentional) was.

§ 3. HET BEWIJS.

68. Wat het bewijs betreft, gelden de normale regels inzake verzekeringen (188) : de verzekeraar moet bewijzen dat de handeling valt

(182) dit brengt mee dat boeken of artikels in verband met zelfmoord met omzichtigheid moeten gelezen worden als ze dateren van vóór 1961, zoals VIRET, B., o.c., blz. 58-60 ; STIEFEL, E., a.c., R.G.A.T., 1938, blz. 31-41 ; CARPNAEL, C., a.c., *Atti del decimo congresso internazionale degli attuari*, Rome, 1934, blz. 449-456.

(183) Lord Atkin in *Beresford v. Royal Insurance* (1938) A.C. 586, 595.

(184) J. Erskine in *Borradaile v. Hunter* (1843) 5 M & G 639, 658 ; Lord Atkin in *Beresford v. Royal Insurance* (1938) A.C. 586, 595.

(185) Horn v. Anglo-Australian Life (1861) 30 L.J. Ch. 511 ; zie ook VIRET, B., o.c., blz. 86.

(186) COLINVAUX, R., *The law of insurance*, 1970, nr. 427.

(187) Maule in *Borradaile v. Hunter* (1843) 5 M & G 639, 654 ; Patteson in *Clift v. Schwabe* (1846) 3 C.B. 437 blz. 465 ; Stormont v. Waterloo Life (1858) 1 F & F 22.

(188) *Keeling v. Pearl Assurance* (1923) 129 L.T. 573.

binnen een in de polis uitgezonderd risico (189). Het bewijs van de zelfmoord is dikwijls zeer moeilijk te leveren door de verzekeraar en «the office would not wish to be involved in costly and acrimonious litigation. A reasonable compromise is often arranged in these cases» (190).

§ 4. DE CLAUSULE VAN ONBETWISTBAARHEID.

69. De tendens van vele verzekeringsmaatschappijen is een clause in te lassen waarbij bepaald wordt dat het bedrag (of de wiskundige reserve) niet zal betaald worden, als de dood zijn oorzaak vindt in zelfmoord en voorvalt binnen een bepaalde periode na het afsluiten van de polis (191).

CARPNAEL schreef in 1934 al dat de meeste verzekeringsmaatschappijen een clause inlasten die zelfmoord uitsloot gedurende een periode, meestal van 12 of 13 maand (192).

De uitsluitingsperiode bedraagt thans één of twee jaar (193). Na deze periode is opzettelijke zelfmoord gedekt. De geldigheid van dergelijke clause staat vast sinds de wet van 1961 die aan zelfmoord het misdrijf karakter ontnam. De polissen kunnen dus bedingen dat bewuste zelfmoord (sane suicide) gedekt wordt: «Former cases to the effect that only innocent assignees can recover are no longer good law» (194). Pleegt de verzekerde zelfmoord binnen de uitsluitingsperiode, dan is geen dekking verschuldigd, ongeacht of het kapitaal de erfgenamen dan wel

(189) STIEFEL, E., *a.c.*, R.G.A.T., 1938, blz. 35; VIRET, B., *o.c.*, blz. 44-45: In de praktijk zou dit enigzins anders verlopen, omdat elke zelfmoord zowel in Engeland als in de U.S.A. eerst onderworpen is aan een onderzoek door de Coroner's Court, een medische rechtbank die beslist of de zelfmoord gebeurde in een 'sane' of 'insane' toestand. Alhoewel deze beslissingen niet bindend zijn voor de verzekeraars, beschouwen de verzekeringsmaatschappijen zich in feite steeds gebonden door de appreciatie van de Coroner's Court. Er dient opgemerkt dat de Coroner's Court dikwijls in het belang van de familie van de verzekerde de ogen sluit voor de ware omstandigheden van de zelfmoord.

(190) DAVID BACON, P., NEW, J., *Principles and practice of life insurance*, 1963, blz. 254.

(191) DAVID BACON, P., NEW, J., *o.c.*, blz. 197.

(192) CARPNAEL, C., *a.c.*, *Atti del decimo congresso internazionale degli attuari*, Rome, 1934, blz. 454. Deze liberaliseringstendens zou nog veel ouder zijn. William Swain Champness schrijft in zijn *Insurance Dictionary* (London, 1879) op blz. 325 (aangehaald door YSEUX, V., *o.c.*, blz. 14-15 noot 1): «Gedurende de laatste 10 jaar is er een universele tendens geweest in een meer liberale zin ten aanzin van de verzekerden, in aanwezigheid van de steeds grotere opinie dat zelfmoord te wijten is aan geestesstoornissen. Het schijnt algemeen aangenomen dat het verlaten van d restictieve clause inzake zelfmoord, geen schade berokkend heeft aan de levensverzekeringsmaatschappijen».

(193) COLINVAUX, R., *o.c.*, nr. 427; DAVID BACON, P., NEW, J., *o.c.*, blz. 197.

(194) COLINVAUX, R., *o.c.*, nr. 427.

een derde zou ten goede komen (195). Nochtans geven de verzekeringsmaatschappijen wel eens 'ex gratia' de premies terug, zo de verzekerde in krankzinnige toestand handelde tijdens de carens-tijd, en de polis eigenlijk de insane suicide uitsloot.

70. Soms wordt in de Engelse polissen een reserve gemaakt, in verband met zelfmoord, ten voordele van derden, door een reservation clause. Om te beletten dat pandhebbende schuldeisers of beslagleggende schuldeisers die te goeder trouw krediet hebben verleend aan de verzekerde, acht slaande op de verzekeringspolis, niet zouden benadeeld worden door een opzettelijke zelfmoord, lassen sommige maatschappijen een clause in zoals deze: «De polis zal evenwel toepassing vinden in de mate van belangen die ontstaan zullen zijn met inachtname van haar bestaan». De Engelse rechter zal het voordeel van de polis aan de derde toekennen als voldaan is aan volgende voorwaarden:

— de derde mag niet tot de familie van de verzekerde behoren, noch enig recht hebben op de erfenis,

— zijn rechten moeten onherroepelijk en rechtstreeks ten aanzien van de verzekeraar ontstaan zijn vóór het overlijden van de verzekerde,

— deze rechten moeten van pecuniaire aard zijn, en te goeder trouw verworven (dit is, in de onwetendheid van elk zelfmoordplan van de verzekerde (196).

Hoofdstuk 10. Het recht van de U.S.A.

§ 1. DE 'SUICIDE CLAUSE'.

71. Vroeger werd het zelfmoordrisico in de U.S.A. volledig uitgesloten. Nadien zagen de verzekeringsmaatschappijen in dat daartoe eigenlijk geen reden was. Immers, het doel van de levensverzekering is veelal de nalatenschap te beschermen: dit wordt niet bereikt als dekking voor zelfmoord uitgesloten wordt (197). Zelfmoord kan opgenomen worden in de sterftetafels waarop de premies berekend worden (198). Het risico volledig uitsluiten vermindert bovendien de waarde van de polis. Tenslotte is de mogelijkheid van zelfmoord één van de vele 'hazards of life' die verzekerd moeten kunnen worden (199). Anderzijds mag zelfmoord nu ook weer niet in alle gevallen gedekt worden. De verzekeringsmaatschappijen moeten immers beschermd worden tegen anti-selectie «where insurance is purchased in contemplation of suicide» (200).

(195) STIEFEL, E., *a.c.*, R.G.A.T., 1938, blz. 38-39. De Amerikaanse rechtspraak houdt er een andere opvatting op na: zie infra nr. 72, hoofdstuk 10, § 2.

(196) STIEFEL, E., *a.c.*, R.G.A.T., 1938, blz. 39-40; VIRET, B., *o.c.*, blz. 60; CARPNAEL, C., *a.c.*, *Atti del decimo congresso internazionale degli attuari*, Rome, 1934, blz. 453; zie ook COLINVAUX, R., *o.c.*, nr. 473.

(197) MACLEAN, J.B., *Life insurance*, 1962, blz. 197; HUEBNER, S., BLACK, K., *Life insurance*, 1969, blz. 185; GREIDER, J., BEADLES, W., *Law and life insurance contract*, 1960, blz. 180, 391.

(198) MACLEAN, J.B., *o.c.*, blz. 197; HUEBNER, S., BLACK, K., *o.c.*, blz. 185.

(199) MACLEAN, J.B., *o.c.*, blz. 198.

(200) HUEBNER, S., BLACK, K., *o.c.*, blz. 185; GREIDER, J., BEADLES, W., *o.c.*, blz. 180, halen zelfs een geval aan waar de verzekerde zelfmoord pleegde de dag dat de overeenkomst, die geen zelfmoordclause bevatte, van kracht werd. Dit is ongetwijfeld bedrog tegen de maatschappij en wordt niet gedekt.

Het compromis was dat thans nagenoeg alle maatschappijen, over de ganse U.S.A. een clause in deze zin hebben: «If within two years from the date of issue the insured shall die by suicide, whether sane or insane, the liability of the Company hereunder shall be limited to payment in one sum of the amount of premiums paid» (201).

§ 2. WETTELIJKE EN CONVENTIONELE REGELINGEN.

72. Bevat de polis geen 'suicide clause', en pleegt de verzekerde een 'intentional self-destruction while sane', dan is dekking verschuldigd zo de begunstigde een derde is, en niet als het kapitaal betaalbaar is aan de nalatenschap van de verzekerde (202). Pleegt de verzekerde 'insane suicide' dan is zonder twijfel dekking verschuldigd (203).

73. Nagenoeg alle polissen bevatten echter een 'suicide clause' die de dekking voor zelfmoord slechts gedurende een korte tijd uitsluit. Deze tijd bedraagt gewoonlijk twee jaar, soms wel één (204). Deze termijn wordt als een voldoende waarborg gezien tegen de verzekerde die «fraudulently takes out a policy in contemplation of suicide» (205).

De wetgever van sommige staten heeft de verzekeringsmaatschappijen uitdrukkelijk toegestaan het zelfmoord-risico uit te sluiten: deze statutes beperken over het algemeen de duur van de uitsluiting tot 1 of 2 jaar (206). De Missouri Statute is een alleenstaand geval, aangezien zelfmoord geen hinder is tot dekking «unless it shall be shown to the satisfaction of the court or jury trying the cause, that the insured contemplated suicide at the time he made his application for the policy». Deze bepaling

(201) HATHAWAY, B., *Your life insurance*, 1962, blz. 301. Een type-clausule in nagenoeg identieke bewoordingen vindt men bij: GREIDER, J., BERDLES, W., o.c., blz. 180; MEHR, R., *Life insurance. Theory and practice*, 1970, blz. 209; HUEBNER, S., BLACK, K., o.c., blz. 185. Reeds in 1866 waren er te New York maatschappijen die zelfmoord dekten na 2 jaar verzekering (*Journal des Assurances*, 1866, blz. 125).

(202) VIRET, B., o.c., blz. 60; STIEFEL, E., a.c., R.G.A.T., 1938, blz. 38: de Amerikaanse rechtspraak weigert elke uitbetaling aan de erfgenamen of legatarissen van de verzekerde, maar maakt een uitzondering voor de aangeduide begunstigde, omdat het recht van deze laatste ontstaat bij de aanduiding in het contract, en hem nadien niet meer kan afgenomen worden. Zie ook de bij Stiefel aangehaalde rechtspraak.

(203) GREIDER, J., BEADLES, W., o.c., blz. 390-391.

(204) GREIDER, J., BEADLES, W., o.c., blz. 391; MEHR, R., o.c., blz. 209; HUEBNER, S., BLACK, K., o.c., blz. 185; MACLEAN, J.B., o.c., blz. 197.

(205) MEHR, R., o.c., blz. 210; GREIDER, J., BEADLES, W., o.c., blz. 391; MACLEAN, J.B., o.c., blz. 198.

(206) GREIDER, J., BEADLES, W., o.c., blz. 180, 391. De wetgever van Colorado, N. Dakota, Utah, New York, Virginia en Georgia kwam tussen in bovengenoemde zin.

— die van dwingend recht is — is toepasselijk op de verzekeringsmaatschappijen die in Missouri zaken doen met onderdanen van deze staat. Aangezien het vereiste bewijs bijna onmogelijk te leveren is, heeft deze wettelijke bepaling tot gevolg dat uitsluiting van zelfmoord in Missouri — binnen het toepassingsgebied van de wet — in het geheel niet mogelijk is.

74. De polissen sluiten ofwel alleen de 'sane suicide' uit, ofwel de 'sane or insane'. De meerderheid van de rechters aanvaarden dat ook de 'insane suicide' voor een bepaalde periode kan uitgesloten worden, als de overeenkomst het maar voorziet en als er geen wettekst is in tegen-gestelde zin (207).

§ 3. INTERPRETATIE VAN DE SUICIDE CLAUSE.

75. In dit verband dient opgemerkt dat zo de polis eenvoudig 'suicide' uitsluit, de rechtspraak daarin alleen een verwijzing naar bewuste zelfmoord ziet (208). Sluit de polis 'suicide, sane or insane' uit, dan weigert het merendeel van de rechters dekking ook van de onbewuste zelfmoord (209). '*Accidental self destruction*' is echter geen zelfmoord, en valt buiten het veld van deze clausules (210).

Zoals overal, geeft de interpretatie van de woorden 'sane' en 'insane' aanleiding tot grote moeilijkheden (211).

In dit verband bestaan 2 regels :

— De 'English rule' (gevolgd door de Engelse rechtbanken, en door de hoven van Massachusetts en New-York) volgens dewelke de dood valt binnen de uitsluitings-formule, zo de «insured understood the consequences of his act and hoped for death» (212).

— De 'American rule' : als de verzekerde vrijwillig zelfmoord pleegt, wetende dat de dood het gevolg zou zijn, maar met «mental faculties so badly impaired that he does not understand the moral and other consequences» van zijn handeling, of dat hij onder invloed was van een «irresistible, insane impulse» dan is dit geen zelfmoord die valt binnen de uitsluiting (213). Hier moet de verzekerde dus niet

(207) MEHR, R., *o.c.*, blz. 210. Zo kan in New York de zelfmoordclausule niet de woorden 'sane or insane' bevatten. Wat Missouri betreft, zie supra nr. 73 ; VIRET, B., *o.c.*, blz. 60, 86.

(208) VIRET, B., *o.c.*, blz. 58 ; STIEFEL, E., *a.c.*, R.G.A.T., 1938, blz. 36.

(209) Zie GREIDER, J., BEADLES, W., *o.c.*, blz. 392. Een minderheid verlenen in dit geval toch dekking «if the insured is so insane as not to realize the natural consequences of his act» vermits dit geen 'suicide, sane or insane' is.

(210) HUEBNER, S., BLACK, K., *o.c.*, blz. 175.

(211) GREIDER, J., BEADLES, *o.c.*, blz. 180, 392.

(212) Zie de rechtspraak aangehaald bij STIEFEL, E., *a.c.*, R.G.A.T., 1938, blz. 34 : *Borradaile v. Hunter*, 1843, 5 *Scott N.R.* 418 ; *White v. British Empire Mutual Life*, 1868, *L.R.* 7 *Eq.* 394 en andere.

(213) *Idem* blz. 35 : *Breadsted v. Farmers*, 1853, 8 *N.Y.* 299 ; *Mutual Life Insurance Co v. Terry*, 15 *Wal.* 580 en andere.

alleen de gevolgen van zijn behandeling voorzien hebben, maar ook de 'turpitudò moralis' van gekend hebben (214).

§ 4. DE BEWIJSREGELING.

76. Juist omdat de grenzen tussen 'sane' en 'insane suicide' moeilijk af te bakenen zijn, en omdat de feitelijke gegevens zo moeilijk te interpreteren zijn, hebben de rechters een zeer sterk vermoeden ontwikkeld tegen zelfmoord. De verantwoording hiervan is het 'instinct of self-preservation' van de mens, en zijn 'natural love for life' (215). Is er bijvoorbeeld twijfel tussen een ongeval of zelfmoord, dan zal de rechter de eerste thesis aannemen. Het gevolg van dit vermoeden is dat de partij die zelfmoord wilde bewijzen — de verzekeringsmaatschappij — zijn bewering met voldoende bewijskracht moet staven «om een gerechtshof voldoende te geven» ! Zeker geen gemakkelijke opdracht, vooral als men rekening houdt met het feit dat de rechters «have gone to extraordinary lengths at times in holding that suicide had not been proved» (216).

§ 5. GEVOLGEN.

77. Komt vast te staan dat zelfmoord binnen de uitgesloten periode wel degelijk de doodsoorzaak was, dan zal de verzekeraar de premies terugbetalen, met of zonder intrest, naargelang de bepalingen van het contract (217).

Hoofdstuk 11. Het noorse recht (218).

78. De meeste Noorse levenverzekeringsmaatschappijen maakten vroeger gebruik van de clause waarbij in geval van zelfmoord, de verzekeraar niet méér behoefde

(214) STIEFEL, E., *a.c.*, R.G.A.T., 1938, blz. 35.

(215) HUEBNER, S., BLACK, K., *o.c.*, blz. 175. In dezelfde zin: MEHR, R., *o.c.*, blz. 210, en GREIDER, J., BEADLES, W., *o.c.*, blz. 393.

(216) HUEBNER, S., BLACK, K., *o.c.*, blz. 186; GREIDER, J., BEADLES, W., *o.c.*, blz. 393. MEHR, R., *o.c.*, blz. 210 is iets genuanceerder: de verzekeringsmaatschappijen moeten zelfmoord bewijzen. «While the plaintiff has the benefit of the legalistic assumption that a sane man will not commit suicide, the presumption stands only until *satisfactory* evidence is introduced to the contrary».

(217) HUEBNER, S., BLACK, K., *o.c.*, blz. 186; MACLEAN, J.B., *o.c.*, blz. 197.

(218) HESSELBERG, I., *Suicides in the Norwegian Life Insurance Companies, Atti del decimo congresso internazionale degli attuari*, Rome, 1934, blz. 488-492. De laatste gegevens die ik heb in verband met Noorwegen dateren van 1934. Bij mijn weten is deze regeling thans nog van kracht.

te betalen dan de wiskundige reserve. Men vond deze clause echter te hard, en rond 1915 lasten de maatschappijen een nieuw clause in, waarbij de verzekeraar volledige dekking verzekerde voor zelfmoord die plaatsgreep 3 jaar na het afsluiten van de overeenkomst, en voor zelfmoord gedurende de eerste 3 jaar «if it was proved that the insured had acted in a state of insanity which he had not himself brought about». Later werden de 3 jaar op 2 teruggebracht.

79. Een comité werd in de twintiger jaren door Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden aangesteld om een wetsontwerp betreffende het verzekeringscontract op te stellen. Het stelde in 1925 de volgende clause voor met betrekking tot de zelfmoord van de verzekerde: «If the person on whose life the policy has been issued has suicided, the company has no responsibility if the policy has not been continually in force for two full years immediately previous to the death. This does not however apply if it may be supposed that the policy was issued or revived without any reflection about the suicide, and that the suicide would have been committed even if there had been no policy».

Deze clause is wet geworden en trad op 1 januari 1931 in Noorwegen in werking. Deze regeling geldt maar ten facultatieve titel, vermits de verzekeringsmaatschappijen andere clauses kunnen inlassen in hun polissen.

Hoofdstuk 12. Het zweedse recht (219).

80. Van 1918 tot 1928 bedongen alle polissen dat zo de verzekerde zelfmoord pleegde de eerste 3 jaar na het afsluiten van de polis, de verzekerde som slechts uitbetaald werd als vaststond dat de geestesgesteltnissen waaraan hij geweken was, hem ontgensprekelijk de straffeloosheid ingeval van moord, verzekerd zouden hebben.

Omdat de rechtbanken deze clause in een voor de verzekeringsmaatschappijen ongunstige zin interpreteerden, bedongen de verzekeraars vanaf 1928 dat geen dekking meer werd verleend aan wie zich zelfmoordde de eerste 3 jaar van het contract. Nochtans zou in sommige bijzondere gevallen een comité kunnen uitmaken of de uitkering toch niet zou kunnen gebeuren, ongeacht de bepalingen in de polis.

In 1927 kwam de nieuwe wet op de verzekeringen er. Par. 100 van de wet van 8 april 1927 bepaalt: «Wanneer de persoon op wiens hoofd een verzekering wegens overlijden is onderschreven, zich zelfmoordt binnen de 3 jaar na het afsluiten of de vernieuwing van de verzekering, moet de verzekeraar de gestipuleerde sommen niet betalen, tenzij men mag

(219) PALME, G., *Influence du suicide dans l'assurance sur la vie*, *Atti del decimo congresso internazionale degli attuari*, Rome, 1934, blz. 497-508. Volgens de gegevens verschaft door de Zweedse Ambassade te Brussel, is de hier uiteengezette regeling, anno 1976, nog steeds van kracht.

vermoeden dat de verzekering afgesloten of hernieuwd werd zonder oog op zelfmoord, of dat de verzekerde zelfmoord zou gepleegd hebben zelfs bij afwezigheid van een verzekering» (230). Deze regel is sindsdien in de polissen opgenomen.

Besluit

81. Uit het onderzoek van de verschillende nationale rechtssystemen, blijkt duidelijk dat een aantal gemeenschappelijke krachtlijnen aanwezig zijn. In veel landen wordt opzettelijke en vrijwillige zelfmoord niet gedekt, terwijl onvrijwillige zelfmoord wel gedekt is (zie bijvoorbeeld het Belgische, Franse, Duitse, Zwitserse, Nederlandse recht).

Andere landen nemen niet als criterium voor al of niet dekking, het feit of de zelfmoord vrijwillig is of niet, maar wel het verlopen van een zekere tijdspanne (zie het Italiaanse, Noorse en Zweedse recht).

In de praktijk van de eerstgenoemde landen, kan het criterium van het verlopen van een carens-tijd toch gebruikt worden, door het inlassen van een clause van uitgestelde onbetwistbaarheid in de polis. Ofwel is de mogelijkheid van zulke clauses in de wettekst zelf voorzien, ofwel worden deze clauses door de verzekeringsmaatschappijen in feite ingelast, naast en in strijd met de formele wettekst.

Wordt zelfmoord gedekt, dan betaalt de verzekeraar het bedrag uit. Is zelfmoord niet gedekt, dan voorzien de wet of de verzekeringspolissen over het algemeen dat de wiskundige reserve wordt terugbetaald.

Ook wat de bewijsregeling betreft is er vrij grote eensgezindheid. De verzekeraar bewijst het feit van de zelfmoord; de begunstigde, het onvrijwillige karakter ervan. In sommige landen is men soepel met dit bewijs: zo volstaat in Duitsland en Zwitserland het bewijs door voldoende waarschijnlijkheid.

De regelingen die men in de diverse landen terugvindt, kunnen tot twee principes herleid worden. Het eerste is dat zelfmoord niet gedekt wordt, tenzij hij onvrijwillig is, maar na een zekere tijd toch gedekt is of kan worden. De meer moderne regelingen (Italië, Noorwegen, Zweden, U.S.A.) nemen een tegenovergesteld uitgangspunt: elke zelfmoord wordt in principe gedekt, tenzij hij binnen een min of meer korte periode na het afsluiten van de overeenkomst voorvalt.

82. De Belgische wet van 1874 heeft als criterium voor het al of niet dekken, het vrijwillig of onvrijwillig karakter van de zelfmoord. Dit

(220) 100 §. Har den, ä vars liv försäkring för dödsfall tagits, berövat sig livet innan tre år förflutit från det försäkringen togs eller senast återupplivades, vare försäkringsgivaren fri från ansvarighet, med mindre det måste antages, att försäkringen tagits eller återupplivats utan tanke på självmordet och att handlingen skulle hava företagits även om försäkringen ej varit för handen.

betreur ik ten zeerste. Het onderscheid tussen beide is immers in een aantal gevallen flou. De psychiaters zijn het zelf soms al niet eens met mekaar ; hoe zou de jurist dan in grensgevallen de knoop degelijk kunnen doorhakken in een zo delicaat probleem ?

Het genoemde onderscheid geeft bijna noodgedwongen aanleiding tot betwistingen en processen. De verzekeraar moet twisten over de geestesgesteldheid van een verzekerde die hij niet gekend heeft ; de begunstigde moet twisten over de geestesgesteldheid van iemand die hij, veelal, al te goed kende.

YSEUX V. (221) drukt deze idee, op de pathetische toon die hem eigen is, op treffende wijze uit : «Que se passe-t-il aujourd'hui ? Il faut rechercher si l'assuré, quand il s'est suicidé, jouissait de la plénitude de ses facultés mentales ; il faut discuter, il faut prouver, il faut plaider et le devoir de la veuve explorée et des malheureux orphelins, s'ils veulent obtenir l'indemnité qui doit les faire vivre et que le défunt pensait leur procurer par l'assurance, consiste précisément à démontrer que cet homme prévoyant, que cet homme, qui leur a donné un gage d'affection et d'attachement en payant ponctuellement les primes... que cet homme qui était leur mari et leur père était un fou, un alcoolique ou un dégénéré !».

Aan deze bezwaren ontkomt men door als criterium het verlopen van een zekere tijd te nemen. Dit criterium is mogelijk arbitrairder dan het criterium van de geestesgesteldheid van de verzekerde, maar men ontkomt erdoor aan netelige bewijskwesities (men moet alleen data bewijzen), en het is bovendien een criterium dat *het doet* : het maakt het levende recht uit dat men terugvindt in de verzekeringspolissen van de meeste landen (222). Ook in de Belgische polissen ! Dit leidt tot de spijtige vaststelling dat het boekenrecht (art. 41 al. 4) en het levende recht van elkaar verschillen. Dit euvel moet in de nieuwe verzekeringswet weggewerkt, in de zin van een toegeving aan de praktijk ! De praktijk stelt de wetgever nogal eens voor een voldongen feit. Dit is ook in Frankrijk gebeurd in 1930 : ook daar was de praktijk haar eigen weg opgegaan en heeft de wetgever moeten toegeven. Maar de Franse wetgever heeft de tegenstelling die bestond tussen wet en praktijk, in de tekst van de wet opgenomen, zodat er thans een tegenstelling bestaat binnen de wettekst zelf (§ 1 contra § 2 van het Franse art. 62). Zoiets moet te allen prijze vermeden worden.

83. Voor het opstellen van een eventuele nieuwe tekst, zou men van volgende krachtlijnen kunnen uitgaan :

1. Men moet geschillen vermijden omtrent de pathologische toestand van de verzekerde. Daarom moet als eventueel criterium genomen wor-

(221) YSEUX V., o.c., blz. 67-68.

(222) Het criterium van het verlopen van een zekere tijd, is tevens het criterium dat aanbevolen wordt door de Vereniging van Levensverzekeringsmaatschappijen, te Parijs, in een omzendbrief van de Juridische Commissie van 29 juni 1971.

- den, het verlopen van een zekere termijn : gedurende x... jaren wordt geen enkele zelfmoord gedekt, nadien wordt elke zelfmoord gedekt.
2. Men moet anti-selectie vermijden. Daarvoor is het voorzien van een korte carens-tijd in de wet noodzakelijk. Men moet vermijden dat de verzekeringsovereenkomst afgesloten wordt met het oog op zelfmoord. Het bezwaar van sommige auteurs op het voorzien van een carens-tijd is, dat wie zelfmoord pleegt *na* de carens-tijd, met het oog op dekking, door de mazen van het net (der wet) valt (223). Dit is inderdaad juist, maar m.i. kan hier een consequente toepassing gemaakt worden van het allesbeheersende principe 'fraus omnia corrumpit'. Ook al wordt zelfmoord in principe gedekt, toch kan de verzekeraar steeds bewijzen dat de zelfmoord gebeurde met het speculatief oogmerk het kapitaal los te krijgen. (Dat dit geen gemakkelijk bewijs is, geef ik grif toe).
 3. De wet moet er zich toe beperken een aanvullende regeling te geven. De meeste verzekeringsmaatschappijen regelen het geval van zelfmoord uitdrukkelijk in hun polis, zodat hen best zo veel mogelijk vrijheid gelaten wordt. Vooral omdat zij geen misbruik maken van de situatie, aangezien de polissen tegemoetkomend zijn ten aanzien van de verzekerde.
Deze vrijheid brengt ook mee dat partijen zich de bewijsmoeilijkheden in verband met de pathologische toestand van de verzekerde — die de wet opzettelijk wil vermijden — op de hals mogen halen. Waar de wet gedurende een zekere tijd elke zelfmoord uitsluit en nadien elke zelfmoord dekt, kunnen de polissen na het verlopen van de carens-tijd elke zelfmoord dekken, maar *voordien* al dekking verlenen als de begunstigde kan bewijzen dat de zelfmoord onvrijwillig was. Zulke regeling is thans al gebruikelijk.
 4. Twee dingen zouden m.i. nochtans dwingend moeten geregeld worden in de wettekst :
 - a) de verzekeraar zou in geval dat hij niet moet dekken, toch de afkoopwaarde moeten betalen, dit is, de wiskundige reserve vermindert met een afhouding voor kosten die de verzekeraar gedaan heeft en voor het feit dat de verzekering ontijdig wordt afgebroken. In de praktijk zal dit geen probleem opleveren vermits de meeste maatschappijen thans al een betaling van de wiskundige reserve voorzien in dit geval ;
 - b) de clause van onmiddellijke onbetwistbaarheid moet worden verboden. De wet zou een minimum carens-tijd van 1 jaar eisen. Dit

(223) VIRET, B., *o.c.*, blz. 100-101 : «Enfin, à supposer que la clause d'incontestabilité différée évite réellement le risque de spéculation lors de la conclusion... elle ne lutte pas contre le suicide survenant après l'expiration de ce délai. La clause d'incontestabilité ne suscite peut-être pas le suicide ; mais elle tend à le favoriser. A cet égard, elle contrevient, selon nous, à l'ordre public».

lijkt mij noodzakelijk, niet zozeer om redenen van openbare orde, maar als een waarborg tegen anti-selectie, en om een eventuele concurrentiestrijd te vermijden tussen de levensverzekeringsmaatschappijen die, om cliënteel te werven, elkaar de loef zouden kunnen afsteken door steeds kortere carens-tijden te voorzien. Het voorzien van een minimum van 1 jaar zal tot geen enkele mogelijkheid aanleiding geven, aangezien de meeste polissen een carens-tijd van 2 of 3 jaar voorzien.

84. Rekening houdend met deze 4 krachtlijnen, kan volgende bepaling voorgesteld worden :

«§ 1. Pleegt de verzekerde zelfmoord de eerste 2 jaar na het afsluiten of het hervatten van de overeenkomst, dan is de verzekeraar geen dekking verschuldigd. Hij zal niettegenstaande elk andersluidend beding de afkoopwaarde moeten betalen.

§ 2. Partijen mogen omtrent de zelfmoord van de verzekerde anders bedingen, behoudens het feit dat dekking van opzettelijke zelfmoord het eerste verzekeringsjaar steeds uitgesloten is».

Leuven, 20 februari 1976.

Bijlage 1. Statistische gegevens

1. ZELFMOORD IN HET ALGEMEEN.

De statistieken in dit verband zouden precisie missen. «Tout le monde admet que les chiffres publiés sont très inférieurs aux chiffres réels» (1).

Om enig idee te geven van de belangrijkheid van zelfmoord, volgt de evolutie van de sterfte door zelfmoord in België, zoals vastgesteld in de publicaties van de Algemene Studiën van het Ministerie van Volksgezondheid en van het Gezin.

Ontwikkeling van de sterfte door zelfmoord (2).

Jaar	Aantal overlijdens			Verhouding tot 10.000 inwoners (3).		
	Mann.	Vrouw.	Totaal	Mann.	Vrouw.	Totaal
1955	869	328	1.197	2,57	0,92	1,72
1960	960	375	1.335	2,83	1,04	1,91
1965	955	461	1.416	2,73	1,24	1,96
1970	1.034	557	1.591	2,90	1,46	2,16
1972	1.015	503	1.518	2,81	1,30	2,03

2. AANTAL LEVENSVERZEKERINGSPOLISSEN BIJ OVERLIJDEN (in België 1974) (4).

	Grote vertakking	Kleine vertakking
Bij Belgische Maatsch.	1.468.159	1.075.454
Bij buitenlandse Maatsch.	721.178	230.371

3. ZELFMOORD DOOR LEVENSVERZEKERDEN.

Ondanks mijn aandringen op statistisch materiaal in verband met zelfmoord door levensverzekerden, bij het schrijven naar een aantal belangrijke verzekeringsmaatschappijen en andere officiële instanties, zijn de gegevens die ik ontvangen heb,

(1) DE DARDEL, E., a.c., *Le Petit Moniteur des Assurances*, okt. 1972, blz. 11.

(2) Sterfte van personen van meer dan 15 jaar.

(3) Per 10.000 inwoners van meer dan 15 jaar.

(4) Gegevens verschaft door het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Uittreksel uit het *Statistisch Jaarboek van België*, 1975, Boekdeel 95.

bijzonder schaars. De hoofdrede is, me dunkt, dat zulk statistisch materiaal gewoon niet bestaat, of subsidiair, niet wordt prijsgegeven.

De hiernavolgende gegevens geven dan ook niet meer dan een idee. Zij laten niet toe precies de plaats te kennen die zelfmoord inneemt bij de doodsoorzaken van verzekerden bij overlijden.

DE LUIKSE VERZEKERING en WINTERTHUR hebben volgende cijfers voor mij berekend :

op 153 schadegevallen in 1975, waren er bij De Luikse Verzekering 10 (opgegeven) zelfmoorden, wat 6,5 % uitmaakt. 2 % vonden plaats in de loop van het eerste verzekeringsjaar ;

met betrekking tot de portefeuille 'Leven', heeft Winterthur wat België betreft, volgende cijfers wat de oorzaak zelfmoord betreft :

1967 : 0,54 % van de overleden verzekerden

1968 : 0,43 %

1969 : 0,28 %

1970 : 0,20 %

1971 : 0,41 %

1972 : 0,47 %

de Dardel geeft voort een niet nader genoemde Belgische verzekeringsmaatschappij 2 à 3 % zelfmoorden voor het jaar 1970 (5).

In de U.S.A. zou voor de laatste 30 jaar het % zelfmoorden ten aanzien van het totaal aantal sterftegevallen in de levensverzekeringen, liggen tussen 1,6 % (1945, 1966) en 2,2 % (1950) (6).

In Zwitserland maakt zelfmoord, volgens Viret (7), bijna 6 % uit van de doodsoorzaken van de verzekerden bij de Zwitserse levensverzekeringsmaatschappijen. Diezelfde auteur merkt op (8) dat een enquête van 1933 uitwees dat een korte carens-tijd in relatie staat met een gevoelige toename van de zelfmoorden in het jaar dat de carens-tijd achter de rug is.

In het BTRA-Bulletin van oktober 1975 (9) verscheen een korte statistische studie in verband met doodsoorzaken in levensverzekeringen. 1654 schadegevallen, voorgekomen in 1972 en 1973 bij Europese verzekerden, werden onderzocht. Het aantal zelfmoorden bedroeg 59 (\pm 4 %). Het % zelfmoorden bedroeg 6 % voor de leeftijdsgroep van 20 tot 34 ; 9 % voor de groep 35-44 ; 3 % voor de groep 45-54 ; 4 % voor de groep 55-64 en 1 % voor de hoogste leeftijdsgroep. Opvallend is hier hoe het % zelfmoorden gevoelig hoger ligt bij de jongere leeftijdsgroep.

Uit bovengaande gegevens is duidelijk dat zelfmoord — gelukkig — verre van de hoofdoorzaak van overlijden is. Toch lijkt het aantal mij belangrijk genoeg opdat de verzekeraars er rekening mee zouden houden.

(5) DE DARDEL, E., a.c., *Le Petit Moniteur des Assurances*, okt. 1972, blz. 13.

(6) Gegevens verschaft door het Amerikaanse «Institute of Life Insurance», zie *L'Argus, Journal International des Assurances*, 1967, blz. 1764.

(7) VIRET, B., o.c., blz. 9.

(8) VIRET, B., o.c., blz. 34.

(9) *Bulletin d'études et d'information sur la sélection en assurance vie*, nr. 17, okt. 1975, blz. 10-12.

Bijlage 2. Type-clausules van enkele verzekeringsmaatschappijen

ABB - Polis Levensverzekering art. 13 :

Is door de verzekering niet gedekt en geeft slechts aanleiding tot uitkering van de wiskundige reserve met maximum van het bij overlijden verzekerd bedrag :

3. Het overlijden door zelfmoord gedurende de eerste twee verzekeringsjaren, tenzij de rechthebbenden het bewijs leveren dat de zelfmoord niet bewust gepleegd werd.

DE LUIKSE VERZEKERING - Verzekeringpolis op het leven art. 3 .

ART. 3. — Slechts de hierna vermelde risico's zijn uitdrukkelijk uit de waarborgen van onderhavig kontract gesloten :

A) *het overlijden tengevolge van zelfmoord binnen het eerste jaar*, vanaf de ingangsdatum van het kontract of van een latere verhoging of van wederinwerkingstelling, behalve het door de rechthebbenden te leveren bewijs dat deze niet vrijwillig was ;

A.G. SECURITAS - Verzekering bij overlijden art. 14,15 :

ART. 14. — Worden niet gedekt :

a) het overlijden van de verzekerde ten gevolge van zelfmoord binnen de eerste twee verzekeringsjaren volgend :

— op de aanvangsdatum van het kontract of op de datum van uitgifte, indien deze uitgifte op een latere datum plaats vond ;

— op de aanvangsdatum van het eventueel bijvoegsel voor wederinwerkingstelling van het kontract of de uitgiftedatum van dit bijvoegsel, indien deze uitgifte op een latere datum plaats vond ;

ART. 15. — Bij het voorvallen van een gebeurtenis die, door toepassing van artikel 13 A, B, D en 14 a) de niet-dekking tengevolge heeft, betaalt de Maatschappij de wiskundige inventarisreserve.

R.V.S. - Polis van levensverzekering art. 2 :

2) Er bestaat nooit recht op uitkering van het verzekerd bedrag bij overlijden van de verzekerde :

a) tengevolge van zelfmoord binnen 2 jaar na de aanvang van het risico, tenzij door de begunstigde aangetoond wordt, dat de zelfmoord niet bewust is gepleegd ;

3) In de gevallen voorzien sub 1) en sub 2) zal de R.V.S. bij het overlijden van de verzekerde aan de op dat tijdstip in aanmerking komende begunstigde uitkeren de wiskundige reserve volgens inventarispremie, berekend op de dag vóór het overlijden, met als maximum het verzekerd bedrag bij overlijden.

DE VADERLANDSCHE - Levensverzekering polis art. 18 :

3. Zelfmoord :

Het overlijden door zelfmoord is gedekt, behalve wanneer dit overlijden plaats heeft binnen de eerste twee verzekeringsjaren volgend op het ogenblik van de in voege treding van het contract zoals bepaald in artikel 4, of van zijn eventuele terug in voege stelling, tenzij de begunstigde(n) het bewijs levert (leveren) dat de zelfmoord niet vrijwillig gepleegd werd. In geval van vervallenverklaring ingevolge de bepalingen van onderhavig artikel zal aan de begunstigde(n) worden uitgekeerd, de volledige wiskundige reserve, berekend op de dag van het overlijden, en beperkt tot het kapitaal verzekerd bij overlijden.

WINTERTHUR - Polis «Leven» art. 2 :

Zelfmoord.

6) In geval van bewuste zelfmoord van de verzekerde tijdens de twee jaar die volgen op de aanvang van de dekking of op de datum waarop een vernietigde polis terug in voege werd gesteld, keert de Maatschappij slechts de wiskundige reserve uit, berekend op het ogenblik van het overlijden.

Zo het een onbewuste zelfmoord betreft, dienen de begunstigen er het bewijs van te leveren.

7) Indien het kapitaal tijdens de duur van het contract verhoogd wordt of indien de verzekering, die vooraf premievrij was gemaakt, terug in voege wordt gesteld, vangt een nieuwe termijn van twee jaar aan voor de verhoging van het verzekerd kapitaal vanaf de datum van deze verhoging of van het herstel van de verzekering.